

YÖNETİŞİM VE AVRUPA SOSYAL MODELİ

Governance and European Social Model

Doç. Dr. Hasan Ejder TEMİZ

Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Mersin/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2020-3193>

Yüksek Lisans Öğrencisi Züleyha EROĞLU

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Mersin/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7461-1216>

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2008/2009 ekonomik krizi sonrasında AB ülkelerinde sosyal alanda yaşanan gelişmeleri yönetim bağlamında değerlendirmek ve bu gelişmeler ışığında Avrupa Sosyal Modelinin geleceği hakkında ortaya çıkan tartışmalara katkı sağlamaktır. 20. Yüzyılın son dönemlerinde her alanda karşımıza çıkan yönetim kavramı, bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal konulardaki faaliyetlerinin yönetiminde devlet yanında özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının da içinde yer aldığı ve bunlar arasındaki etkileşimler yoluyla yönetildiği değerler, politikalar ve kurumlar sistemi olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Sosyal Modeli de ortak bir tanımlaması olmayan Avrupa Birliği düzeyinde uygulanan ekonomi politikaları ile sosyal politikalar arasında eşgüdümü hedefleyen ve birlik düzeyinde ulusal sosyal sorumlulukların ve kurumların yerini alan kendine ait özelliği bulunan bir uluslar-üstü model olarak ifade edilebilir. Temel sosyal haklar, sosyal koruma, sosyal diyalog, sosyal vatandaşlık, kamu müdahalesi, tam istihdam gibi unsurlar Avrupa Sosyal Modelinde (ASM) en belirgin unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Betimsel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen Yönetişim ve Avrupa Sosyal Modeli isimli bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümde kavramsal çerçevede yönetim ve ASM tanım ve unsurlarına yer verilmiş olup, ikinci bölümde ASM'nin oluşumunda etkili olan sosyal politikaların tarihsel süreci ile tek bir ASM'nin olmadığı varsayımından hareketle Refah rejimleri bağlamında Avrupa Sosyal Modellerine değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde modele yapılan eleştiriler, modelin dönüşüm nedenleri ve ASM'nin geleceğine ilişkin değerlendirmeye yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Avrupa Sosyal Modeli ile yönetim arasındaki ilişki değerlendirilmiş, yönetim sürecinin ASM bağlamında örtüşen ve ayrılan yönleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Avrupa Sosyal Modeli, Sosyal Diyalog, Sosyal Koruma, Sivil Toplum Kuruluşları.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the developments in the social field in the EU countries after the economic crisis of 2008/2009 in the context of governance and to contribute to the discussions about the future of the European Social Model in the light of these developments. The concept of governance, which we encounter in every field in the last periods of the 20th century, is defined as the system of values, policies and institutions in which private sector and non-governmental organizations are included in the management of society's economic, social and political activities together with the state and the society is managed through interactions between them. The European Social Model can also be expressed as a supranational model that has its own characteristic, which does not have a common definition, aims at coordination between economic policies and social policies implemented at the European Union level, and replaces national social responsibilities and institutions at the union level. Elements such as fundamental social rights, social protection, social dialogue, social citizenship, public intervention, full employment emerge as the most prominent elements in the European Social Model. This study titled Governance and European Social Model, which is carried out using descriptive analysis method, consists of four chapters. In the first part of the study, the definition and elements of governance and ESM are included in the conceptual framework, and in the second part, the historical process of social policies that are effective in the formation of ESM and which is based on the assumption that ESM is not based on a single mode, European Social Models are mentioned in the context of welfare regimes. In the third part of the study, the criticisms made to the model, the reasons for the transformation of the model and the evaluation regarding the future of ESM are included. In the fourth part, the relationship between the European Social Model and governance is evaluated, and the overlapping and diverging aspects of the governance process in the context of ESM are explained.

Key Words: Governance, European Social Model, Social Dialogue, Social Protection, Non-Governmental Organization.

1. GİRİŞ

Yönetişim; devletin yönetimde başarısız ve yetersiz olduğu düşünülerek, sorunlara çözüm olacağı düşüncesiyle gündeme gelmiş ve içerisinde bazı temel ilkeleri barındıran bir kavramdır. Bahsi geçen ilkeler; hesap verilebilirlik, katılımcılık, açıklık ve saydamlık, hukukun üstünlüğü ilkesi, etkinlik ve tutarlılık ilkesi olarak ifade edilebilir. Bu ilkelerin etkili ve verimli olması sağlandığı ölçüde yönetim sisteminin işlevsel olması mümkündür. Nitekim yönetim; değişen dünyada ekonomik, sosyal, kültürel alanlardaki değişim ve dönüşüm süreçlerinin yönetim anlayışını da değişime zorlamasından hareketle doğmuştur. Yönetişim anlayışıyla beraber bireylerin pasif rollerden uzaklaşarak yönetimde sorumluluk aldıkları ve böylelikle aktif katılımlarının sağlandığı bir yönetim yapısının ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu aktif katılımı da yönetişimin aktörlerinden olan devlet, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ve eşgüdüm içinde gerçekleştirdikleri uygulama ve düzenlemelerle sağladıkları öngörülmektedir. Bu çalışmada Avrupa’da kendine özgü özellikleri bulunan ve uluslar-üstü bir model olarak değerlendirilen Avrupa Sosyal Modeli, bu modelin yönetim anlayış ve uygulamalarıyla olan ilişkisi ve yönetim anlayışıyla nereye doğru yönlendirilmek istendiği incelenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yönetişim Kavramı

Yönetim; toplumsal yaşamda belirlenen amaçların gerçekleştirilebilmesi için örgütlenme, planlama ve denetim süreçleri aracılığıyla kaynakların eşgüdüm dâhilinde yürütülmesi olarak ifade edilebilir. Yönetişim ise; yönetimin anlamında farklılığa gidilmesi sonucu ortaya çıkan bir kavram olup, uygulanacak kamu politikalarının da etkilendiği ve bu çerçevede yönetişimin yönetimden daha geniş bir sürece odaklandığını ifade eden anlayış beraberinde getirmektedir (Işık, 2010: 40). Yönetim yaklaşımından yönetim yaklaşımına geçiş modern sosyal bilimlerin alanındaki dikkate değer gelişmelerden biridir ve karar verme süreçlerinde hiyerarşik yapıdan ağ tabanlı bir yapıya geçişi ve aynı zamanda özel ve kamusal aktörler arasındaki geçişgenliğe de işaret eder (Sundström ve Jacobsson, 2007: 5). Bu bağlamda yönetim kavramının nasıl tanımlandığını incelemek yönetimle arasındaki farklılığı anlamak adına yararlı olacaktır.

2.1.1. Tanım

Yönetişim kavramı, Dünya Bankası’nın 1989 tarihinde yayınlamış olduğu ve Afrika’nın bir yönetim krizine tanık olduğunu belirttiği “*Sahra Altı Afrika’sı: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye*” adlı raporunda yer almasıyla beraber gündelik yaşantımıza girmiştir. Dünya Bankasının bu gözlemi esasen yeni liberal politika odaklı kredi dalgasının temelini oluşturacak olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının yönlendirdiği/dayattığı on yıllık yapısal uyum sonrasında ortaya çıkmıştır (Chhotray and Stoker, 2009: 98). Raporla yönetim kavramı, siyasal gücü elinde tutan siyasal otoritenin bu gücü ulusal faaliyetlerin yönetimi için kullanımı olarak tanımlanmış ve devletle toplum arasındaki ilişkinin sorgulanıp, yeni baştan düşünülmesi gerekliliğine yer verilmiştir. Bu bağlamda devlet ile toplum arasındaki ilişkinin yeni bir model içinde gerçekleşeceği ve yeniden kurulacağı dile getirilmektedir (Delice, 2013: 2).

1990’lı yılların sonundan itibaren uluslararası kuruluşların da üzerinde sıkça durduğu yönetim kavramı öncelikle kavramın ortaya çıkışında ve ilk kez dillendirilmesinde etkili olan Dünya Bankası (WB) tarafından; “*ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde otoritenin kullanılma biçimi olarak ifade edilmiş ve yönetişimin siyasal rejim, ekonomik ve sosyal yapı ile hükümetlerin politika geliştirme kapasitelerine olan bağlılığı*” olarak ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ise bir toplumun siyasal, sosyal, ekonomik işlerinin kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde oluşturulan politikalar ve değerler sistemi olarak tanımlanmıştır (Chhotray and Stoker, 2009: 98; Işık, 2010: 40). Bu çerçevede yönetim kavramının genel olarak değerlendirildiğinde; devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının içerisinde olduğu ve bunların kendi arasındaki karşılıklı etkileşimleri sonucu, devletin yanına özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının yönetime dahil edilmesi süreci olarak tanımlanabilmektedir. Yönetişim kavramının, devletin yönetimde başarısız ve yetersiz olduğu sorunlara çözüm bulamadığı düşüncesiyle gündeme gelmiş bir kavram olduğu söylenebilir (Özer, 2006: 63). Tanımlarda da ifade edildiği üzere politikalara ve karar alma süreçlerine devletin yanında vatandaşların, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımı sağlanarak, devletin üstlenmiş olduğu rolde değişikliklerin yaşanması yani devlet merkezli yönetimden toplum ve bireyin merkezde olduğu yönetim anlayışına geçiş yönetim anlayışını irdelemek açısından yeterli ve açıklayıcı olacaktır (Temiz, 2012: 204).

Yönetişimin aktörleri olarak ifade edilen devlet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör yönetişimin kapsamını oluşturmakla birlikte, bu aktörlerin yönetim anlayışı içerisinde birbirlerine üstün konumda olmadıkları da belirtilmektedir. Yani bu aktörler arasında kurulacak ilişkilerde eşitlik ilkesinin geçerli olacağı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda devlet, yönetim sürecinde vatandaşlarına nasıl daha verimli ve etkin hizmetler sunacağı konusuna yoğunlaşmış, bir yandan temel hak ve hürriyetleri güvence altına alacak, diğer yandan bu haklara saygılı bir biçimde ve demokratik bir anlayışla görevini yerine getirme arzusu içinde olacaktır. Aynı zamanda özel sektör olarak nitelendirilen aktör ise, alan fark etmeksizin özel işletmeler aracılığıyla üretim, istihdam, ticaret gibi konulara odaklanarak ekonomik kalkınma ve büyümeye katkı sağlayacaktır. Üçüncü aktör olan sivil toplum örgütleri olarak nitelendirilen kâr amacı taşımayan dernekler, meslek odaları, vakıflar, işçi konfederasyonları ise; devlet ile birey arasındaki ilişkiyi sağlamakta ve eğitim, kültür gibi alanlarda gelişimin sağlanması ile toplumsal hedeflerin planlanıp, uygulamaya geçirilmesinde rol oynayacaktır (Özer, vd.: 2019: 194).

2.1.2. Unsurları

Devlet, özel sektör olarak nitelendirilen özel işletmeler ve kâr amacı gütmeyen faaliyetlerine devam eden sivil toplum kuruluşları bazı ilkeler çerçevesinde faaliyetlerini yerine getireceklerdir. Yani sözü edilen ilkeler yönetim anlayışının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu anlamda katılımcılık, hesap verilebilirlik, açıklık ve saydamlık, hukukun üstünlüğü, sorumluluk ilkeleri yönetim yazınında en çok ve en sık karşılaşılan unsurlar olarak ifade edilebilir (Addink, 2019: 21). Dolayısıyla yönetim anlayışının başarıya ulaşabilmesi için de mümkün olduğunca bu ilkelerin birlikte, eşgüdüm içerisinde ve yüksek başarıyla uygulanması bir gereklilik olarak ifade edilmektedir.

2.1.2.1. Katılımcılık

Katılım, bir grup bireyin kolektif bir sürece aktif katılımı olarak tanımlanır. Kamu yönetimi bağlamında katılım, vatandaşların idari makamların fiili veya amaçlanan eylemlerine katılımını ifade eder. Bu ilke yönetim anlayışının demokrasi ve müzakereci demokrasi ile olan güçlü bir bağını da ortaya koyar. Katılımcılık karar vericileri etkilemek ve karar verme süreçlerinde aktif biçimde yer almayı da beraberinde getirir (Addink, 2019: 130-132). Bu ilke vatandaş; yönetim aktörleri tarafından yönetilen olmayıp yani pasif rolde kalmayıp, yönetim faaliyetlerine dahil edilir. Vatandaşların katılımı da gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması ile bazı merkezi yönetime ait vazifelerin yerel yönetimlere verilmesiyle sağlanmaktadır. Ayrıca vatandaşın karar verme sürecine dahil edilebilmesi için açık ve şeffaf bir devletin varlığı gerekli olup, devlet ile vatandaşın katılımcılık konusunda arasındaki iletişimi sağlayacak etkili bir iletişim yolunun bulunması ve bu iletişimin de sürekli olması gerekmektedir (Özer, vd., 2019: 198).

Avrupa Komisyonu katılımcılık konusunda; bir konunun belirlenmesinden yapılacak işin faaliyete geçirilmesi aşamasına kadar olan sürecin etkin katılıma açık olması gerektiği görüşündedir. Yine katılımcılık konusunda söylenebilecek bir diğer önemli konu yönetime katılımın çift yönlü bir süreç olduğudur. Bu süreç içinde vatandaşlar ve sürecin yönetiminde rol oynayan yönetim kurumları yer almaktadır. Yönetim kurumları, vatandaşın kendisini ilgilendiren konuda görüşünü ileterek yönetime katılabilmesi için uygun mekanizmalar geliştirip, işleyişi sağlayacaktır. Vatandaş ise; kendisini ilgilendiren bir mevzu söz konusu olduğunda görüşlerini iletebileceği mekanizmaları talep etme ya da kendisinin imkanları ölçüsünde görüşlerini iletmeye çalışarak sürece dahil olacaktır (Işık, 2010: 41; Chhotray and Stoker, 2009: 135).

2.1.2.2. Hesap Verebilirlik İlkesi

Bu ilke son zamanlarda da gündemde olan, vatandaşların devlete olan güveninin artması ile devletin vatandaşların istek ve beklentilerine karşılık bulması noktasında öneme sahip olan bir ilke olarak değerlendirilmelidir. Hesap verebilirlik özünde yetkililerin eylem ve işlemlerinden dolayı sorumlu tutulmaları anlamına gelir. Modern siyasal tarihçilerin çoğu betimsel anlamda mantıksız bulsa da demokratik siyasal yapılar esasen kişisel anlamda hesap verebilirliği içinde barındıran sistemlerdir (Chhotray and Stoker, 2009: 49; Addink, 2019: 166-167). Bu bağlamda hesap verilebilirlik ilkesi; kamu yönetimi reformu, yönetimin yeniden yapılandırılması gibi isimlerle de dillendirilen kamusal gücün tek elden idare edilmesinin kötüye kullanımının önlenmesi ile sahip olunan kaynakların hukuka uygun olarak değerlendirilmesine olanak vermektedir (Işık, 2010: 42). Bir başka ifade ile kamu otoritesinin politik karar verme süreçlerinde açıklığını ifade eder (Chhotray and Stoker, 2009: 2-3). Hesap verilebilirlik; yönetim sürecinde yönetenler ile yönetilenler arasında demokrasiye uygun iletişim kurulabilmesi için gereken

ilkelerden olup saydamlık ilkesiyle arasında bir bağ olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda saydamlık gerçekleştiği ölçüde ve sürece hesap verilebilirlik ilkesi etkili olabilecektir. Diğer yandan hesap verilebilirlik ilkesi göz önüne alındığında, günümüzde kamu otoritelerinin bu ilke çerçevesinde ağır baskılar altında kaldıkları bilinmektedir (Işık, 2010: 41; Temiz, 2012: 207).

Hesap verilebilirliğin işlevsel olabilmesi için kuşkusuz bazı koşulların varlığı da aranır. Bu anlamda bunlardan ilki; hesap verilebilirliğin dışarıya yani bir başka kişi ya da otoriteye yönelik olmasıdır. Yani yöneticilerin bir başka dış otoriteye karşı cevap verebilir olmasıdır. İkincisi; karşılıklı iletişim dahilinde süreç ilerler. Burada da bir tarafın cevap beklemesi ya da düzeltme istemesi söz konusu iken diğer tarafın bu cevabı verip gerekli düzenlemeleri ve düzeltmeleri yapması beklenir. Bir diğer koşul ise; üst mercilerin, yönetimleri altında yer alan astları üzerindeki hakların kabulünün gerekliliğidir (Işık, 2010: 42).

2.1.2.3. Açıklık ve Saydamlık (Şeffaflık) İlkesi

Saydamlık ilkesine sahip olmanın en temel nedeni hükümetlerin meşruiyetine duyulan gereksinimdir. Ancak saydamlık aynı zamanda iç hesap verebilirliğe yardımcı olur ve dışarıdan yapılabilecek yorum ve eleştirilere de fırsat yaratır (Addink. 2019: 111-112). Bu anlamda vatandaşlar, toplumun çok farklı nedenlere dayalı değişim sürecinde hem siyasilere hem de bürokratlardan yönetimle ilgili görevde buldukları süre zarfında aldıkları kararlar ve kullanmış oldukları kaynaklar konusunda açık olmalarını talep etme hakkına sahip olduklarını ve bunun da kendilerinin bir yasal hakkı olduğunu dile getirmektedir. Yönetimde açıklık ilkesi; karar alma sürecinde gözlem ve katılıma açık olunmasını, kullanacakları kaynaklardaki belgelerin, bilgilerin kamuya açık olmasını, konuyla ilgisi bulunanların belirlenmiş sınırlar dahilinde de konuya katılımını gerektirmektedir. Ayrıca açıklık ilkesi gereği kullanılan dilin toplumca anlaşılır, açık bir dil olması gerekmektedir ki vatandaşların yönetimde bulunan kişilere karşı güven duyguları artsın (Işık, 2010: 41; Okçu, 2007: 303-304). Yönetişimin aktörleri arasında güven duygusunun olması gerekliliği de bilinenler arasındadır.

Saydamlık ilkesinin; demokratik bir yönetim anlayışının işleyebilmesi için gerekli olduğu ve açıklık ilkesiyle de birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca açıklık ilkesinin saydamlık ilkesini de içeren daha geniş bir ilke olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede açıklık ilkesi Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından üç kategoride ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunlar; saydamlık olarak ifade edilen yönetim esnasında yürütülen faaliyetlerin ve bu faaliyetleri yürüten kişilerin, vatandaşlar tarafından kolaylıkla denetlenebilir olması; ikincisi ulaşılabilirlik olarak ifade edilen kamunun yaptığı hizmetlere ve bilgi ile belgelere vatandaşların zorluk çekmeden rahatça ulaşabilmesi ve son olarak da yönetimin vatandaşın isteği, yeni görüşü ve taleplerine cevap vermesi olarak ifade edilebilir (OECD, 2000: 41-42; Işık, 2010: 41; Özer vd., 2019: 196-197). Saydamlık yani diğer adıyla şeffaflık ilkesinin işleyebilmesi için vatandaşların yasal olarak haklarının da düzenlenmiş olması gerekmektedir. Bireylerin bilme-öğrenme hakkı için; devleti yönetenlerin karar ve işlemlerinden vatandaşların yani bireylerin bilgi edinebilmesi olarak söz edilebilir (Özer vd., 2019:197). Bu anlamda vatandaşlar, onları kimin, hangi kaynakları kullanarak, hangi kararlarla, hangi süreçlerle ve hangi hedeflere doğru götürdüğünü bilmek isterler. Ancak o zaman kuralların ve onları yönetenlerin başarısını yargılamak için yeterli ve somut gerekçelere sahip olabilirler. Bu nedenle saydamlık/şeffaflık ilkesi etkili demokratik hesap verebilirlik için oldukça önemli bir ön koşul olmaktadır. Bir başka bakış açısıyla saydamlık, esasen hesap verebilirliği artırmak, yolsuzluğu sınırlandırmak ve politika belgeleri üzerinden hükümet ve özel çıkar grupları arasındaki danışma ve işbirliği süreçlerini açık hale getirmeyi amaçlamaktadır (Chhotray and Stoker, 2009: 104).

2.1.2.4. Hukukun Üstünlüğü İlkesi

Hukukun üstünlüğü devletin kendisi de dahil olmak üzere, kamu ve özel tüm kişi, kurum ve kuruluşların alenen ilan edilmiş, eşit olarak uygulanan ve bağımsız olarak yargılanan ve uluslararası temel insan hakları ile uyumlu, kanunlara karşı sorumlu olduğunun ifade edildiği bir yönetim ilkesidir. Bu anlamda hukukun üstünlüğü ilkesi bir yandan mülkiyet özgürlüğünün koruması ve piyasanın sağlıklı işleyebilmesi ve rekabetçi özelliğini sürdürebilmesi açısından, diğer yandan ise ülkelerin ekonomik ve sosyal açıdan ilerleyebilmeleri için ön şart olarak kabul edilmektedir (Chhotray and Stoker, 2009: 133-134). Kurumların adil biçimde oluşturulan kanunlar çerçevesinde hareket etmesi ve yasaların koymuş olduğu sınırlar dahilinde faaliyetlerini icra etmeleri gerekir. Bu ilke kuşkusuz hukuk önünde eşitlik, hukuk önünde hesap verebilirlik, hukukun uygulanmasında adalet, kuvvetler ayrılığı, karar alma süreçlerine katılım, hukuki kesinlik ve keyfilikten kaçınma ilkelerine uyulmasını sağlayacak önlemleri içerir (Addink. 2019: 6-9)

Devletin kamusal hizmetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde vatandaşlarına karşı eşit ve adil olması, belirlenen yasal çerçeveler altında faaliyetlerini gerçekleştirmeleri bu ilke gereğidir. Bu ilke devletin diğer şeffaflık, hesap verilebilirlik ilkelerinin uygulanabilmesinde ve istikrarlı yönetimin olmasında büyük öneme sahip olacaktır. Nitekim hukukun üstünlüğü ilkesi güçlendirildikçe yolsuzluk gibi usulsüzlüklerin önüne geçilebilecek ve ülkelerin ekonomik, sosyal faaliyetlerinin sonuçları önceden tahmin edilip, belirsizlikler giderilebilecektir (Özer vd., 2019: 198-199).

Hukukun üstünlüğü ilkesi ile ilgili değinilebilecek bir diğer konu ise; saydamlık ilkesinin sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Yönetişim iyi ve sorunsuz işliyorsa; kurallar hukuka uygun adil biçimde yapıyor denilebilir. Yönetişimin düzenli işleyebilmesi için devlet ve diğer yönetim aktörleri olarak ifade edilen özel sektör ile sivil toplum kuruluşları arasında yasal çerçevede ayırım gözetilmeksizin ve güç tartışması yaratılmaksızın kuralların uygulanması gerekir. Yasalar ve konulan hukuki kurallar uygulandığı müddetçe sadece yönetimin iyi işleyeceği düşünülmemeli aynı zamanda, toplumdaki bireylerin hakkı olan eğitim, sağlık, mülkiyet, konut, insan onuruna yaraşır iş imkanı gibi birçok sorunun da çözüme ulaşması konusunda iyi bir noktaya gelinebileceği ifade edilebilir (Temiz, 2012, s. 206-207). Dolayısıyla hukukun üstünlüğü ilkesi beraberinde hukuk önünde eşitlik, yargıya hesap verebilme, hukukun uygulanmasında adalet, kuvvetler ayrılığı, karar alma sürecine katılım, hukuki kesinlik, keyfilikten kaçınma ilkelerine uyulmasını sağlayacak tedbirleri gerektirir.

2.1.2.5. Etkinlik ve Tutarlılık İlkesi

Etkili ve tutarlı yönetim, ülkelerin refahının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu ilke gereği yönetim, bir ülkenin kaynaklarını yönetmek için ekonomik, sosyal, siyasal ve idari anlamda güç ve yetkinin kullanılması anlamına gelir. Vatandaşların ve çıkar gruplarının dile getirdikleri, yasal haklarını kullandıkları, yükümlülüklerini yerine getirdikleri ve farklılıklarına aracılık ettikleri mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsar (Kefela, 2011: 3995).

Etkinlik; yapılan faaliyetin bir sonuca ulaşması noktasındaki başarı olarak nitelendirilmekte ve faaliyetler yerine getirilirken kaynakların ne ölçüde başarılı kullanıldığını yansıtmaktadır. Uzun vadede ise öngörülerin korunması noktasında, yapılan hizmetlerden faydalanan bireylerin kaygılarına karşı ne kadar duyarlı olduğuyula ölçülmektedir. Demokratik yapı içerisinde etkili ve verimli faaliyetlerin olması, yönetişimin daha etkili olmasını sağlayacaktır (Özer vd., 2019: 199). Diğer taraftan etkinlik kavramı kamu yönetiminde kamu yararı olarak da ifade edilmekte, yönetişimin aktörlerinden biri olan devletin vatandaşa sağlanacak hizmetleri tek başına üstlenmesi değil de diğer aktörlerle ortak katkı ve işbirliğine dayalı bir biçimde yapılmasıyla kamu hizmetinin etkinliğinin artması sağlanabilecektir. Devletlerin yapacakları politikalar, uygulamalar doğru zamanda ve doğru yerde uygulandığı müddetçe verimli olacak ve etkinliğini ortaya koyacaktır (Işık, 2010: 42).

Tutarlılık ilkesine ise; karmaşık yapıların oluşmaması, birçok faaliyetin yürütüldüğü bir ortamda kararların ve faaliyetlerin birbiri içine girip karışmaması, uyum içerisinde olması için gerek duyulmaktadır. Tutarlılık, alınan kararların hem birbirleriyle, hem de zaman içinde uyumlu olmasını, devlet aygıtının yapacağı düzenlemelerin ve koyacağı kuralların öngörülebilir olmasını ve vatandaşların güven duyacakları bir ortamda geleceğe dönük yatırımlarını gerçekleştirmelerini sağlar (Toksöz, 2008:18). Dolayısıyla tutarlılık ilkesi, uygulanan politika ve yapılan faaliyetlerin birbiriyle tutarlı ve kolay anlaşılır olmasını gerektirir. Bu ilke, kurumlar arasında uyumu sağlayabilmek için güçlü bir liderliği de gerektirir (Kayıkçı, 2018: 168). Bu anlamda devletin yani merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki uyumun sağlanması ülkenin gerek ekonomik gerekse de sosyal, siyasi başarısında büyük öneme sahip olacaktır. Devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının aralarındaki etkileşimle oluşan yönetim süreci, bu aktörlerin birbirleriyle uyumlu ve eşgüdüm içinde olmalarıyla etkili olacaktır. Bu çerçevede bakıldığında devletin diğer aktörlerle iletişim içinde tutarlı olarak faaliyetleri yapması yönetişimi etkili kılacaktır (Işık, 2010: 42-43).

2.2. Avrupa Sosyal Modeli Kavramı

“Avrupa Sosyal Modeli” ifadesi ilk olarak, Jacques Delors tarafından, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa arasındaki rekabetin özellikle de Avrupalı ve uluslararası seçkinler arasında tartışmaları tetiklediği bir dönemde Komisyon başkanı iken kullanılmıştır. O dönem Komisyon ASM’yi ABD’nin katıksız kapitalizmine bir alternatif olarak algıladı ve bu durum Avrupa açısından ABD’den farklı ve kendine özgü bir sosyo-ekonomik düzenleme anlamına geliyordu. 1997 yılında Avrupa İstihdam Stratejisinin (AİS) tanıtılmasına, 2000 yılında Lizbon Stratejisinin kabul edilmesine ve daha sonra sosyal politika ve diğer

alanlarda çeşitli açık eşgüdüm yöntemlerinin uygulamaya konulmasına yol açan adımlar, hem ASM üzerindeki tartışmalardan, hem de "ABD modeli" ile rekabetten etkilenmiştir (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 3-4).

İkinci olarak, bir ASM kavramını analitik olarak diğer "modellerle", özellikle ABD modeliyle karşılaştırabilmek için, mevcut ASM'nin belirli özelliklerini tanımlamak gerekir. Bu amaçla, iki "düzeyli/katmanlı" bir ASM varsayımı gündeme gelmektedir. Bu iki düzeyden ilki, 27 üye devletteki *mevcut ulusal sosyal koruma sistemlerine* karşılık gelirken, ikinci düzey ise genel olarak AB düzeyidir. Sosyal koruma daha genel bir ifadeyle, ulusal endüstri ilişkileri sistemlerine ve sağlık, emeklilik, eğitim ve öğretim gibi refah sistemlerine ilişkin geleneksel kurumlar ve politikalarından oluşmaktadır. Ulusal endüstri ilişkileri sistemleri çeşitli aktörleri ve bunların kurumlarını, işçi sendikalarını ve işveren örgütlerini, iş hukukunu ve istihdam koşullarının yanı sıra istihdam ilişkilerini düzenleyen az ya da çok gayri resmi normları içermektedir. İki katmanlı ASM gelir ve iş güvencesi, yoksulluk, eşitsizlik, demografik modeller, istihdam gibi alanlarda belirginleşmektedir. Bu şekilde, ABD modelini ASM ile sistematik olarak karşılaştırmak mümkün olabilmektedir (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 4-5).

Bu bağlamda ASM, süreç içerisinde giderek ve ağırlıklı bir biçimde neo-liberal bütünleşme sürecini herkes tarafından benimsenecek ve onaylanabilecek duruma getirmek için kullanılan ve mevcut refah sistemlerinin peşi sıra gelen bir model olma özelliği göstermiştir. Ayrıca ASM'nin Amerika Birleşik Devletlerinin devlet yönetim modeli olarak öne sürülen serbest piyasa kapitalizmine alternatif bir model olduğu da ifade edilmektedir. Öte yandan, ASM kavramının sol ideoloji tarafından Avrupa vizyonunu formüle etmek için geliştirilmiş alternatif bir kavram olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır (Hofbauer & Hermann, 2007: 125). ASM tartışmalı bir kavram olsa da Avrupa'nın ayırt edici özelliği olarak ifade edilmiş, ekonomik ve sosyal alanlara göndermeler yapılmıştır. Bu sebepten ötürü bahsedilen iki alanın genişliği düşünüldüğünde kavramsal olarak tartışma konusu olması ve boyutunun sorgulamaya açık hale gelmesi anlaşılabilir bir durum olmaktadır.

Üçüncüsü ise, sosyal koruma sistemlerini tam olarak anlamak için ekonomik politikalarla yapısal bağlarını kurmak gerekir. Ulusal sistemler ve yarı-federal katmanlı kurumlar ve politikaların bir karması olarak öne çıkan ASM için bu durum, (i) AB düzeyinde ekonomik ve parasal politikalar; (ii) ulusal ekonomi politikaları; (iii) AB düzeyinde sosyal politikalar ve (iv) ulusal sosyal politikalar olarak dört tür politikanın karmaşık etkileşiminin hesaba katılması anlamına gelmektedir (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 7).

2.2.1. Tanım

Tanım itibarıyla ortak bir tanımlaması mevcut olmamakla birlikte ASM'den önce, model kavramına bakmak konuyu daha iyi anlamak adına açıklayıcı olacaktır. Bu çerçevede model kavramı; Türk Dil Kurumuna göre "*bir özelliği olan nesne, kişi veya örnek olmaya değer kimse veya şey*" olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2020). Model kavramına yönelik bir başka bakış açısı ise, kavramın piyasa ile toplum arasındaki ilişkiyi yöneten kurum ve kurallar bütünüdür (Ebbinghaus, 1999: 3). Bu tanımlamalarda görüldüğü üzere model çok farklı şekillerde tanımlamalara sahip olup salt ekonomi yönetimine önem verilmesi değil, aynı zamanda sosyal politikalara da önem verilerek ekonomi-sosyal arasında bir uyumun sağlanmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda ASM kavramı farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır.

AB çok çeşitli politikalarından ve standartlardan meydana gelen bir birliktir. Bu anlamda ASM'yi, birlik içerisinde ortak kabul edilen sosyal politikalar ile aralarında uyumun bulunduğu ekonomik politikaların oluşturulması, hedeflenen Avrupa düzeyinde ulusal sosyal sorumlulukların ve kurumların yerini alan kendine ait özelliği bulunan uluslar-üstü modeldir (Turan, Aydılek & Şen, 2016: 7). Bir başka tanımlamaya göre ise ASM; Avrupa'nın savaş sonrası dönemde ulusal kapitalizmin tasarımcısı olduğunu ve yaşlı, genç, çocuk gibi korunmaya ve bakıma muhtaç kesimleri korumaya yönelik tedbir olan sosyal korumayı içerisinde barındıran, taraflar arasında çıkacak sosyal çatışmaların demokratik bir şekilde çözülmesi için oluşan kurumsal alandaki ortaklık olarak ifade edilmektedir (Torrison, 2007: 8). Yine başka bir tanımda ise ASM'nin; Anglo-Sakson Model'den üstün olduğu, ABD-AB karşıtı bir model olarak değerlendirildiği ve sosyal dayanışma, sosyal koruma, sosyal diyalog, sosyal uyum ve istihdamın bu modelin temel özelliklerini oluşturduğu ifade edilmektedir (Vos, 2005: 358).

Avrupa Sosyal Modelinin üç ayrı yapıdaki sistemden oluştuğu ve bu sistemlerin *kapitalist ekonomi, çoğulcu ve demokratik bir siyasal yapı ve refah devletlerine yönelmiş bir model olduğu* ile modelde

geçmişte yaşanan *emek-sermaye* arasındaki ilişkinin kazandığı boyuta vurgu yapan bir model olduğu düşüncesi de farklı bir perspektifi yansıtmaktadır. ASM'nin demokratik mekanizmalar üzerinde yükselen bir uzlaşma olarak ifade edilmesi; liberalizm ile sosyalizm, emek ile sermaye, liberal demokrasi ile sosyal demokrasi arasındaki uzlaşmanın sağlanmasını ifade etmesi açısından dikkate çekicidir (Koray, 2002: 107-109). Bu anlamda, ASM'nin demokrasi, temel, bireysel haklar, fırsat eşitliği, piyasa ekonomisi ve toplu pazarlık ilkeleri üzerinde yükseldiğini söylemek mümkündür (Clift, 2009: 196). Sosyal Avrupa yaklaşımı büyük ölçüde serbest piyasa kavramına ve neo-liberal Avrupa modellerine karşı bir duruşu ifade ederken, ASM'nin bu anlamda bütünleşme sürecindeki yeri oldukça önemli hale gelmektedir.

Diğer yandan ASM'ye çeşitli açılardan bakılması ve farklı yorumların yapılması, böyle bir modelin var olup olmadığı ya da böyle bir modelin var olduğu ancak üzerinde uzlaşma sağlanan bir model olmadığı ve Avrupa'da türü kendine özgü birçok Sosyal Modelin olduğu görüşlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. ASM'nin uygulanabilir/uygulanan bir model olup olmadığı ya da sadece akademik yazında ifade edilen bir kavram olduğunun yanı sıra, modelin sorgulandığı da görülmektedir. Ayrıca, ASM'nin Avrupa Komisyonu'nun Avrupa'nın bütünleştirilmesi sürecinde daha çok yol kat edebilmek için oluşturulmuş olan ve sosyal politika taraflarının bu bütünleşme sürecine dahil olması amacıyla ortaya atılan bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Ebbinghaus, 1999: 1).

Cardiff Hukuk Fakültesi öğretim üyesi olarak görev yapan Daniel Edward Wincott ise; bu konuda Avrupa ülkeleri arasında ortak değerlerin, ortak politikaların olduğunu fakat bu değerler ve politikaların sadece Avrupa'ya özgü bir model oluşturulması için yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Diğer yandan Birleşik Krallık hükümetleri özellikle küresel ekonomiye uyum sağlayabilirlik açısından Anglo-Sakson Modelin üstünlüğünü ileri sürerken, ASM'nin Fransa tarafından salt siyasi politikalar gerekçesiyle Anglo-Sakson Modeline karşı bir kavram olarak ortaya atıldığı ve bunu da Avrupa Komisyonu başkanı Delors'un konuşmalarında ASM yerine Avrupa Toplum Modeli olarak ifade edilmesiyle desteklendiği anlaşılmaktadır (Ellison, Bertin, Moro, 2021: 3; Clift, 2009: 195; Wincott, Watson, & Colin, 1999: 7).

ASM tanımlaması, çoğu zaman Anglo-Sakson rejimine karşı konumlandırılmış şekliyle yapılmaktadır. Refah sistemleriyle sosyal model arasındaki ilişki büyük öneme sahip olmakla birlikte, refah rejimlerinin tarihsel anlamda bir dönemi içine aldığı, buna karşın ASM'nin tarihsel bir olgu olarak ifade edildiği görülmektedir. Anglo-Sakson rejimine karşı konumlandırılması (Whyman, Baimbridge, Mullen, 2014: 9); ASM'nin diğer refah rejimlerinin kapsamındaki konulardan farklı olduğu düşüncesi ile onu oluşturan unsurlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. 1980'li yıllar sonrasında ASM'nin ortaya atılması da bir tesadüf olmayıp, ülkelerin içerisinde bulunduğu refah rejimlerin özgünlüğünü neo-liberalizm karşısında savunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ASM'nin, ülkelerin kendi modellerinin 1980'li yıllardan itibaren artan neo-liberal baskılar karşısında daha dayanıklı ve taklit edilme özelliği olmayan, kendine özgü bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Ergier, 2007: 8-10).

AB üyesi ülkelerin önemli bir kesiminin bir yandan gelişmiş üye ülkelere göre ulusal sosyal politika düzenlemelerinin yetersizliği diğer yandan gelişmiş üye devletlere yetişebilme isteği bağlamında iç politikalarının modernizasyon ihtiyacı ASM'yi daha da anlamlı kılmaktadır. Diğer yandan AB'nin en gelişmiş 12 refah devleti tarafından biçimlendirilen uluslar-üstü yönetim anlayışı diğer üye ülkeler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Nihayetinde tüm üye ülkeler AB'nin geliştirdiği ve ortaya koyduğu düzenlemeleri kabul etmekte, ancak özellikle kurumsal gelişimleri zayıf olan ülkeler AB çıktılarının uygulanması aşamasında yetersiz kalmakta ve kısıtlı bir uygulama olanağı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu asimetric uygulamanın, AB politikalarının nihai sonuçları üzerinde ciddi olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu durum ortak bir ASM oluşturma girişimini daha da önemli hale getirmektedir (Johnson, 2005: 12-13).

Yukarıdaki görüşü destekler nitelikte, AB'nin ileri gelen seçkin politikacıları için ASM, 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca çok önemli bir olgu ve merkezi bir örgütlenme biçimi olurken, 21. yüzyılda Lizbon süreciyle birlikte bu durum daha da belirginleşmiştir. Çünkü ASM'nin üye ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve refah politikaları ile bu türden kurumlar, programlar ve mekanizmalar arasındaki derin farklılıkları/uçurumları ortadan kaldıracak bir model olduğu iddia edilmektedir. Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında ASM'yi sosyal diyalogun ve sosyal uyumun hayata geçirilmesi açısından önem taşıyan faaliyetleri kapsayan "yüksek sosyal koruma" düzeyi ile biçimlenen bir sistem olduğu şeklinde nitelendirmesi esasen bu durumun somut kanıtıdır. Bu anlamda Avrupa Sosyal Modeli esasen AB'yi bir bakıma çeşitlilikten uzaklaştırarak, üye ülke vatandaşlarının tümünü kapsayıcı ve standart uygulamaları da

mümkün kılacaktır. Ayrıca üzerinde uzlaşılan tek ASM düşüncesi, AB kurumları ve Avrupa Komisyonu gibi aktörler açısından da bir dereceye kadar tutarlılık ve uyumlaştırma işlevi de görecektir. Diğer yandan bugün AB sosyal politikası ve reformlara ilişkin tartışmaların ASM'nin doğası gereği kendi etrafında yoğunlaşması da oldukça anlamlıdır (Clift, 2009: 195-196).

Bu değerlendirmeler ışığında ASM'nin ABD Modeline karşıt olarak bireylerin ekonomik güvencesizliğe ve karşılaştıkları eşitsizliğe karşı sosyal koruma sağladığı ve bu bağlamda daha kapsamlı bir sosyal güvenliğin olduğu, işçilerin daha örgütlü olduğu, kamu hizmetlerinin ve sosyal koruma kurumlarının var olduğu bir yapının inşa edilmek istendiği söylenebilir. Ayrıca ASM anlayışında bireylerin sosyal risklere karşı korunduğu, ülkede çalışanlar ile piyasa arasında denge kurulmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bu bakımdan devletin önemli bir sorumluluk yüklendiği ve ASM'de büyük role sahip olduğunu söylemek de mümkündür (Turan, Aydilek & Şen, 2016).

2.2.2. Unsurları

1994 yılında “*Sosyal Politika Hakkında Beyaz Kitap*” yayımlandıktan sekiz yıl sonra Avrupa Konseyi tarafından yapılan bir toplantıda ASM'nin iyi bir ekonomik performansa, sosyal diyaloga, eğitime ve korunması gereken bireyler olarak nitelendirilenlerin yüksek bir sosyal koruma altına alınması gerektiği ile ilgili tanımlama yapılmıştır. Bu anlamda sosyal diyalog ve sosyal koruma ASM için en temel unsurlar olarak ifade edilirken, bunların sağlanabilmesi için de yüksek bir ekonomik performansa yani istihdama gereksinim duyulduğu da açıktır (Presidency Conclusions Barcelona European Council, 2002). Bireylerin çalışmalarını teşvik etmek sosyal dışlanma gibi büyük çaplı sorunun da engellenmesini sağlayacaktır. Çünkü Avrupa'da yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya olup çalışan ve yaşayan yaklaşık 113 milyon birey bulunmaktadır. Üstelik bunların 43 milyonu ileri düzeyde maddi yoksunluk içinde yaşayanlardan oluşmaktadır. Bu denli büyük sorunların var olduğu bir yapıda ASM'nin erişilmesi zor bir hayal olma olasılığı da bulunmaktadır. Diğer taraftan ASM'nin resmi olarak sosyal uzlaşma ve üçlü müzakerelere dayanan, ekonomik ve sosyal egemenliğin bir karışımı olduğu da ifade edilenler arasındadır (Turan, Aydilek & Şen, 2016). Bu çerçevede sosyal diyalog, sosyal koruma, sosyal vatandaşlık, kamu müdahalesi ve istihdam konuları ASM'nin en temel unsurları olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.1. Sosyal Diyalog

Avrupa genelinde istihdam ve sosyal haklar konusunda bazı tutarsız politika ve uygulamalar var olmakla birlikte, yine de pek çok AB üyesi ülkenin sosyal koruma ve sosyal diyalogun desteklenmesine ve geliştirilmesine ilişkin değerlere benzer yaklaşım sergiledikleri gözlenmektedir. ASM'nin amacı konusunda üye ülkeler arasında fikir birliği olmakla birlikte Sosyal Avrupa'nın kurulmasına ilişkin oldukça ciddi meydan okumaların var olduğu da yadsınmaz bir gerçekliktir (Ellison, Bertin, Moro, 2021: 3). Son yıllarda neo-liberal bir Avrupa oluşturmaya yönelik hareketler bu konudaki tedirginliği daha da arttırmaktadır. Bu bağlamda sosyal uzlaşma, katılımcı yönetim, sosyal ortaklık, konsensüs, ortak işbirliği ve toplumsal uzlaşma gibi terimlerle benzer anlamlarda kullanılan sosyal diyalog (Tokol, 2000: 525), işgücü piyasasında işçi ile işveren arasındaki kurumsal ilişki ASM ekseninde değerlendirildiğinden, tarafların temsilcilerinin yapacağı görüşmeler, istişareler ya da yapılan ortak faaliyetleri kapsamına alması nedeniyle oldukça önemli bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır (Turan, Aydilek & Şen, 2016).

ASM'nin unsurlarından sosyal diyalog, emek ile sermaye arasındaki çatışmanın çözülmesinde demokratik rol oynayan bir yapıdır. Bu çatışma yok sayılmayıp, emek ve sermaye taraflarının hukuken eşit olduğu varsayılarak devletin denetimi ve yönlendirmesi altında sisteme dahil edilmesi yoluyla sağlanacaktır. Tarafların kendileri ile ilgili konularda karar alma mekanizmalarına dahil olmaları ve aralarında oluşacak sorunlar karşısında da devletin uzlaşma sağlamayı üstleneceği belirtilmektedir. Bu çerçevede ASM devletin etkin ve uzlaşmacı rolü üzerine inşa edilmiş, ekonomi ve sosyal politikaları birbirine yakınlaştıran sistem olarak değerlendirilmektedir (Turan, Aydilek & Şen, 2016).

Sosyal diyalog mekanizması; işyeri, endüstri ya da ülke seviyesinde farklı şekillerde ve düzeylerde işletilmektedir. Bu çerçevede işçi ile işveren arasında ikili diyalog şeklinde olabileceği gibi, devletin müdahil olduğu üçlü diyalog şeklinde de sağlanabilmektedir (European Commission, 2020). Sosyal diyalog; Avrupa sosyal politikaları içerisinde büyük önem sahip olmakla beraber, sosyal taraflar arasındaki işbirliği ve giderek artan rekabetçi anlayış bu unsuru daha da değerli hale getirmiştir. Bu çerçevede işçi ile işveren arasındaki işbirliğine ve müzakereye devletin doğrudan katılmayıp, görünmez taraf olarak bu ikili

diyalogda yer edindiği de bilinenler arasındadır. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki ASM'de devlet ön planda tutulmaya ve etkili bir rol oynaması sağlanmaya çalışılmıştır (Tokol, 2000: 526).

Sosyal diyalog konusunda katkıları olan Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ); kabul edilen belgeler itibariyle Birliğe üye ülkelere yol gösterici olmakla birlikte karar alma sürecinde de rol oynamaktadır. Sosyal diyalog ile ilgili doğrudan tavsiye ve sözleşme sayısı sınırlı olsa da 144 ve 150 nolu sözleşmeler ile 113 ve 152 nolu tavsiye kararlarının bu konuyla ilgili olduğu ifade edilebilir (Tokol, 2000: 526).

Burada sosyal diyalog ile ilgili önem arz eden bir konu da işçi ile işveren örgütleri ve devletin gönüllülük içerisinde işbirliği yapması gerekliliğidir. Bu gönüllülük de sosyal diyalog mekanizmasına duyulan güven ile oluşacaktır. Sosyal diyalog kapsamında sendikalar ve toplu pazarlığın var olması da büyük öneme sahip olacaktır. Taraflar arasında oluşabilecek sorunlar, sosyal diyalog yoluyla çözüme kavuşabilmektedir (Işığışık, 1999: 18). ASM içerisinde bulunan tarafların bu model içindeki güç ve konumları sosyal diyalogu kaçınılmaz kılmıştır. Modelde kararların anlaşmayla alınması ile bu alınan kararlarda kendilerine uymayan bir durum söz konusu olduğunda kararı reddetme yetkisinin bulunması, süreci kendi içinde anlaşılır kılmıştır. Sosyal diyalog yoluyla taraflar, karar alma sürecinde ve kendine uymayan kararların uygulanmasının önüne geçilmesi noktasında etkili olmaktadır (Compston, 2003, s. 787). Bu bağlamda sosyal tarafların sosyal diyalog sürecindeki müzakereleri başarısız olursa, Komisyon genellikle olağan Avrupa yasama usullerine göre eşdeğer düzenleme yoluna yönelmektedir. 2007 yılına kadar sosyal diyaloga ilişkin çok sayıda ortak beyan, görüş, proje ve girişim gerçekleşmiş olsa da yalnızca beş çerçeve anlaşma imzalanabilmiştir. Bu durum esasen sosyal diyalogun somut sonuçlarının görece oldukça az olduğunun düşünülmesine de sebep olmaktadır (Blanke, Hoffman, 2007: 17-18).

Dolayısıyla sosyal diyalogun başarılı olabilmesi için birtakım koşulların gerçekleşmiş olması ve bu çerçevede uygulama alanlarının yaratılması da önem arz etmektedir. Bunlardan *ilki*; işçi ve işveren sendikalarının birbirinden bağımsız olması ve yapılacak olan düzenlemelerde, çalışmalarda işbirliği içinde olmaya istekli olmaları gerekmektedir. Bu sendikaların görevlerini ifa edebilmeleri için yeterli güce sahip olmaları gerekmekte ve bu gücü hükümetlerin destekleri ile kazanmaları gerekmektedir. Bu konuda yapılan eleştirilerden en önemlisi sosyal diyalog sürecinde işveren tarafının toplu pazarlık sürecine yönelik ilgisizliğidir. Bu durum esasen Avrupa'da tek tip/benzer bir çalışma koşulları oluşturulmasına yönelik düzenleme arayışlarında asimetrik bir durumun yaşanmasına da neden olmaktadır (Blanke, Hoffman, 2007: 17-18). Sosyal diyalogda başarı oranını artırmada önem arz eden *ikinci* konu; piyasa ve demokrasinin sağlıklı bir biçimde işleyebileceği bir ortamın yaratılmasıdır. Bilindiği üzere sosyal diyalog, demokrasiyi güçlendirici etkiye sahip ve aynı zamanda da piyasa ekonomisinin işleyişine imkan tanıyan bir özelliğindedir (Tokol, 2000: 531).

Sosyal diyalogda başarıda *üçüncü* koşul ise yönetimle de alakası olduğu düşünülen sosyal ve ekonomik alanda karar süreçlerinin belli ölçüde merkezileşmesi yani; özellikle planlama ve karar alma süreçlerinde belirli bölge ya da kuruluşta yoğunlaşılması gerekliliğidir. Toplu pazarlık olarak nitelendirilen anlaşmaya varabilmek adına pazarlık veya müzakerenin yapılması ve toplu pazarlık yapacak tarafların belli ölçüde merkezileşmesi sosyal diyalogda başarı şansını artıracaktır (ILO, 1996: 8-11). Sosyal diyalogda başarı sağlanabilmesi için gereken *diğer bir koşul*; tarafların asgari ortak bir paydada uzlaşmalarıdır. Burada tarafların aynı doğrultuda ya da benzer görüşlerinin olması mühim olmayıp, ortak bir paydada buluşmaları yeterli olacaktır (Demir & Erdut, 1993: 8).

ASM'nin unsuru olarak karşımıza çıkan sosyal diyalogun; sorumluluk, katılım ve dayanışma ilkeleri çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Ayrıca sosyal diyalog; Avrupa Sosyal Standartlarının tanımlanmasında sosyal tarafların katılımında araç olarak kullanılmış ve AB'de yönetişimin hayata geçirilmesinde büyük öneme sahip olmuştur (Işık, 2010: 39-41). Sağlıklı işleyen bir sosyal diyalog mekanizması, AB'nin rekabetçiliğine olumlu etki yaratması kadar sosyal modelin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bu anlamda yeterli bir diyalog olmadan sosyal taraflar arasında güven ortamının oluşması da oldukça zor olacaktır.

2.2.2.2. Sosyal Koruma

Sosyal Koruma; Birleşmiş Milletler Sosyal Gelişim Enstitüsü'nün tanımlamasına göre (Unites Nations, 2010); "*insanların refahlarının gelişimini etkileyecek herhangi bir durumun önlenmesi ve eğer bu durumla karşılaşılması halinde de onun yönetimi ve oluşabilecek zararların üstesinden gelmektir*". Bir başka tanıma göre sosyal koruma; riskler karşısında insanların yüklerinin azaltılması, etkin işgücü piyasasının

desteklenmesi, gelir kayıplarına ya da azalmalarına ve tehlikelere karşı, insanların kendi kendilerini koruma yeteneklerinin artırılması yoluyla zayıflığın ve yoksulluğun azaltılması için tasarlanmış politika ve programların bütünüdür (Kapar, 2005: 9) Dolayısıyla sosyal koruma; en yalın biçimiyle ülkelerde bireylerin karşılaşabileceği risklere karşı korunmaları için düzenlenmiş mekanizma olarak ifade edilebilir (Turan, Aydilek & Şen, 2016).

Bahsedilen sosyal koruma mekanizmalarının yani sağlık, işsizlik, emeklilik ve diğer alanlarda yapılan korumaların varlığı siyasi istikrar, sosyal bütünlük ve ülkelerin ekonomik alanda ilerlemesi açısından ASM'nin temeli olmuş ve buna yönelik çalışmaları destekleyici nitelikte gelişmiştir. Sosyal korumanın yüksek olduğu yani sosyal koruma harcamalarının ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası içindeki payı ne kadar yüksek ise görece yoksulluk oranının da o kadar düşük olduğu ve bu çerçevede de sosyal koruma ile sosyal içerme kavramları arasındaki ilişkinin güçlendiği görülecektir (Turan, Aydilek & Şen, 2016). 1994 yılında yayımlanan “*Sosyal Politika Hakkında Beyaz Kitap*” da ifade edildiği üzere emeklilik, sağlık, işsizlik ve diğer alanlarda vatandaşlara sağlanan haklar sosyal koruma alanında güçlü etkiye sahiptir. Kimi araştırmacılar/yazarlar tarafından ASM'nin üye ülkelerin mutabakat sağlandığı bir model olarak nitelendirilmemesi gerektiği iddia edilse de, Batı Avrupa ülkelerinin ulusal düzeyde gerçekleşen ve ülkelerin kendi şartlarına göre değişkenlik gösteren bir model olduğu düşünülmektedir. Sosyal güvenlik politikalarının geniş kapsamlı ele alınması, gelir dağılımının daha eşitlikçi olması gerektiği, kamu hizmetlerinin varlığı ile ASM'de devlet ön planda tutulmaya çalışılmaktadır (Scharpf, 2002: 649; Bean, 1985: 100).

Avrupa Sosyal Modeli, ABD Modelinden ekonomik olarak güvencesizliğe karşı sosyal koruma sağlaması ve eşitsizlik konusunun üzerinde durulması gerektiği yönüyle farklı yapıya sahiptir ((Whyman, Baimbridge, Mullen, 2014: 9-10). ABD Modelinde bu konu üzerinde fazla durulmadığı ve bu çerçevede ASM'nin sosyal koruma mekanizmasını ön plana çıkarması, ücret ve gelir dağılımındaki eşitlikçi yaklaşımı, sosyal koruma kurumlarının varlığı ile işleyiş konularına daha ayrıntılı baktığı ifade edilebilir. Zaten sosyal korumayı bu denli detaylandırabilmek de ASM'nin unsuru olmasına neden olmaktadır. Modelde müdahale ile planlama önem arz etmekte ve çalışanların ücret düzeyi, yapılan yatırımlar, çalışma koşulları, temel sosyal güvenlik hakları ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği konularında devletin piyasaya müdahale etme zorunluluğu en önemli özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Katrougalos, 2003, s. 2-3).

Sosyal korumaya ilişkin AB müktesebatı, uzun süre sosyal güvenliğin uyumlaştırılması ile sınırlıyken, son zamanlarda sosyal korumaya ilişkin önemli ilerlemeler elde edilmiştir. Güçlü bir sosyal dayanışma temeli olan evrensel sosyal koruma sistemi, AB'nin özellikle yeni üye olan ülkelere yaymaya çalıştığı ASM'nin temel unsurlarından biridir (Whitehead, 2015: 12). Bu anlamda sosyal koruma sistemleri arasındaki farklılıklara rağmen, AB üyesi ülkeler tarafından, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm vatandaşların erişebileceği evrensel bir sosyal koruma sistemi ve toplumun farklı kesimlerinin dayanışma içinde olacağı bir dizi temel özelliğin varlığı ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.3. Sosyal Vatandaşlık

Sosyal haklar; siyasi ve ekonomik hakların kullanımı ve işleyişinde etkinliği artırabilmek adına ön koşul olarak sunulan piyasa ile siyaset, ekonomik liberalizm ile siyasal liberalizm arasındaki çelişkidir doğmuştur. Uygur toplumlarda *sosyal vatandaşlık*; vatandaşlığın boyutlarından olan ekonomi ve siyasal boyutun yanı sıra sosyal boyutunu da içine alacak şekilde kendine yer edinmiştir. Bu çerçevede Marshall'ın bir topluluğun tüm üyelerine tanınan bir statü olarak tanımladığı vatandaşlık kavramı gereği, bu statüye sahip olan herkes eşit olarak vatandaşlık haklarına ve sahip olunan vatandaşlığın gerektirdiği sorumluluklara sahip olacaktır (Marshall, 2006: 25-26; Saraceno, 2009: 163-164). Marshall'ın ifadelerine göre vatandaşlığın üç unsuru bulunmakla birlikte bu unsurlar; kişilerin bireysel özgürlüğü için *sivil unsur*, *siyasi otoriteyi seçme ya da bu otoritenin içerisinde yer alma*, üçüncü unsur olarak da *sosyal unsur* olarak ifade edilmektedir. Sivil ve siyasal unsurlar aracılığıyla sosyal unsura ulaşılacağı ifade edilse de, sosyal vatandaşlık konuları itibarıyla bireylerin sosyal haklardan yararlanabilmeleri için ihtiyaç sahibi olmalarına gerek duyulmamaktadır. Çünkü bireyler sosyal vatandaşlık statüleri gereği ve doğal olarak zaten o haklara sahiptir (Marshall, 2006: 21-29).

Sosyal vatandaşlık kavramı, devletin, ihtiyacı olan kimsenin korunma gereksinimini karşılaması ya da yoksul ve bakıma muhtaç olan vatandaşlarına vermiş olduğu destekle sınırlı olmayıp, tüm vatandaşları kapsamı bakımından bütünlüyci bir niteliğe sahiptir (Saraceno, 2009: 163). Bu açıdan bakıldığında

AB’nde sosyal vatandaşlık anlayışı çerçevesinde refah devletlerinin vatandaşa nasıl ve ne konumda bir yaklaşım sergilediği rahatlıkla anlaşılabilir. Nitekim AB’nin ekonomik ve siyasal alanın yanında sosyal alanlara da önem vererek sosyal vatandaşlık anlayışını uygulamaya çalıştığı bilinmektedir. Fakat burada ne ölçüde bir genelleme yapılırsa da daha öncede ifade edildiği üzere uygulama aşamasında farklılıkların oluşması doğal karşılanmalıdır (Turan, Aydilek & Şen, 2016).

2.2.2.4. Kamu Müdahalesi

ASM’yi Anglo-Sakson ya da diğer modellerden ayırıp, özgün olmasını sağlayan unsurlardan bir diğeri de kamu müdahalesidir. Önceki unsurlar içerisinde de sıkça vurgulandığı üzere devlet ASM’de etkin rol oynamaktadır. Bu anlamda Sosyal Avrupa’nın yaratılmasında kamu müdahaleciliğinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Piyasanın kontrolü ve işleyişi, ekonomideki işleyiş ve gelir dağılımındaki yeniden dağıtım mekanizmalarının işletilmesi devletin kontrolünde gerçekleşmektedir (Jorge, Gonzálvez, 2014: 142). Bu anlamda kamu müdahaleciliği esasen bir sosyal düzenleme olarak da değerlendirilebilir (Johnson, 2005: 4). Devlet burada etkin ve üst konumda rol oynadığından diğer sosyal taraflar arasında da olabilecek çatışmalarda önleyici rol üstlenmiş olmaktadır (Turan, Aydilek & Şen, 2016). Devletin, piyasanın işleyişi ile siyaset arasında sıkı bir bağ olduğu, siyasetin piyasanın negatif olarak dışa aktardıklarını giderme vazifesi olduğu söylenebilir. Devlet, sosyal taraflar arasında çıkabilecek çatışmada uzlaşma sağlama vazifesinde yer alacaktır. Son yıllarda Avrupa’da ulusal toplu sözleşme sistemlerinin birbirine yakınsaması esasen var olan kamu müdahaleciliğinin bir sonucudur. Bu bağlamda uluslararası rekabetin başaramadığı AB’nin müdahaleci mekanizmaları gerçekleştirilmektedir.

Kamu müdahalesi daha çok devletin yasa koyucu göreviyle ortaya çıkmaktadır. Burada devlet, çalışma hayatında işçi-işveren arasındaki ilişkinin genel çerçevesini çizme, tarafların bu çerçevede sendikal haklarını belirleme ve büyük öneme sahip asgari standartlar ile toplu pazarlıkların önünün açılmasında rol oynamaktadır. İşte bu noktada siyaset ile piyasa arasındaki ilişkinin yine ortaya çıktığı ve devletin burada etkin rol oynadığı görülmektedir (Koray, 2005: 76-77)

2.2.2.5. Tam İstihdam

Kapsamlı işgücü piyasası politikaları Avrupa Birliğinin temel öncelikleri arasında yer almakta olup, ASM’nin de işlevselliğini arttırması açısından bir diğer önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği tüm üye ülkeler için aktif işgücü piyasası politikaları bağlamında nicel hedefler belirlerken, üye ülkeleri bu hedeflere ulaşmak için uygulayacakları politikalar konusunda özgür bırakmış, ancak hedeflere ulaşma hususunda 5 yıllık bir sınırlandırıcı süre koymuştur. Üye devletlerin hedeflere ulaşıp ulaşmadıkları hususunda Avrupa Konseyi her yıl değerlendirmelerde bulunmaktadır. Konseyin kısıtlayıcı bir gücü olmamakla birlikte ortak hedefleri yerine getirmeyen/getiremeyen ülkelere kamuya açık öneriler getirmektedir. Bu bağlamda 2000’li yılların başından itibaren “daha fazla ve daha iyi işler” hedefini ortaya koyan, aynı zamanda “iş ve istihdam kalitesi” boyutunu da içeren Lizbon stratejisi ASM’nin etkinliği açısından oldukça büyük öneme sahiptir (Whitehead, 2015: 13). Bu gelişmeler ASM’nin işgücü piyasalarında salt nitel hedefleri sağlamanın ötesinde aynı zamanda adil bir ücret ve makul bir yaşam standardı oluşturması hususunda da etkili olması anlamına gelecektir.

AB’de kaliteli ve sağlıklı bir toplum için istihdam politikalarına önem verilirken bu çerçevede yaşlılar, engelliler ve işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kalanlar gibi sosyal bakımdan dışlanmış bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmaların da ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir. AB’de son çeyrek yüzyılda sosyal politika alanındaki en önemli düzenlemelerin istihdam politikalarında yapıldığı açıktır (Turan, Aydilek & Şen, 2016). Bu bağlamda ASM’nin ana unsurlarından birini oluşturan istihdam alanındaki gelişmeler modelin sağlıklı işlemesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda Avrupa Sosyal Modeli çalışanların hakları ile piyasa güçleri arasında bir denge sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede işe alma ve işten çıkarma konusunda yeni düzenlemelere yer verilmiş, bireysel iş sözleşmeleri geri planda tutulurken, toplu iş sözleşmelerine öncelik verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışma hayatında karşılaşılabilecek işverenlerin keyfi uygulamalarının önüne geçebilmek adına yasal asgari ve azami süreli anlaşmalar yapıldığı görülmektedir. AB’ye üye ülkelerin vatandaşları; çalışma hayatındaki kalite uygulamaları ve eşitlik ilkesi çerçevesinde, yönetime katılma ve kendileriyle ilgili karar alma süreçlerinde söz sahibi olmaktadır. Böylelikle bu tür haklar ve uygulamalarla çalışanların güçlü bir sosyal güvence olanağına erişimleri de söz konusu olmaktadır (Hyman, 2005: 20-21).

AB içerisinde istihdam ile ilgili düzenlemeler 1990 yılından itibaren artış eğilimine girmiştir. Bu çerçevede Avrupa Konseyi, yapılan antlaşmalar ve belirlenen sınırlar içerisinde yeterli düzeyde iş olanağının sağlanması amacıyla önlemler alma yoluna gitmiş, uzun dönemli işsizlikle mücadele, genç işçilerin işgücü piyasasına katılımının sağlanması, ileride de sıkıntıların artmaması ve gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek adına politikalar ve uygulamalara yer vermiştir (Bernard & Deakin, 1999: 356). 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde oluşturulan Avrupa İstihdam Stratejisi, Avrupa'da istihdam politikasının temellerinin belirlenmesi bakımından büyük öneme sahiptir. AB'nin bu tarih itibarıyla uygulamaya soktuğu politikalar Avrupa İstihdam Strateji ışığında şekillenmiştir. ASM için büyük öneme sahip olan ve 2000 yılının Mart ayında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde Avrupa İstihdam Stratejisi gözden geçirilmiş ve üye ülkelerde istihdamın nitel ve nicel olarak büyümesinin sağlanabilmesi, ekonomilerdeki büyümenin sürdürülebilir kılınması hususunda ve 2010 yılına kadar sosyal uyumun güçlendirilmesi için görüş birliğine varılmıştır. Halihazırda uygulanan politikalar, özellikle istihdam konusunda hedeflere ulaşma açısından yetersiz görülmeğe de, sosyal tarafların katılımı, denetimin olması ve dinamik olması yönüyle önem arz etmektedir.

3. AVRUPA SOSYAL MODELİ'NİN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN SOSYAL POLİTİKALARIN TARİHSEL SÜRECİ VE AVRUPA SOSYAL MODELLERİ ARASINDAKİ FARKLAR

3.1. Avrupa Sosyal Modelinin Oluşumunda Etkili Olan Sosyal Politikaların Tarihsel Gelişim Süreci

ASM'nin oluşumunun arkasında tarihsel bir sürecin ve modelin oluşumuna etki eden görüşmelerin varlığı bilinmektedir. Temelde AB sosyal politikasının başlangıcı sınırlı düzeyde de olsa 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasında kömür-çelik sanayisinde işsizlik oranlarının düşürülmesi, çalışanların ücret düzeylerinin korunması ve çalışma koşullarının düzenlenip korunması konularının yer almasına dayanmaktadır. AB'nin son 50 yılda ILO ile yakın ilişki içinde olduğu ve ASM'nin kökeninde uygulanan sosyal politikaların yattığı da bilinen bir gerçektir. ILO kuruluşundan bu yana kademeli olarak çalışma standartlarını geliştirirken, AB'nin de 1957 Roma antlaşmasıyla kademeli olarak sosyal politika alanında düzenlemeler yapma sürecine girdiği görülmektedir. Bu antlaşmayla ekonomik kökenli olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu antlaşmasına ek olarak sosyal konuların da eklenmesi gerekliliği anlaşılmış ve salt ekonomik alandaki gelişmelerin yeterli olmayacağı sosyal politika alanında da ilerlemelere gereksinim duyulduğu belirtilmiştir (ILO, 2015: 9; Yazıcı, 2016).

1961 yılına gelindiğinde Avrupa Sosyal Şartının 393-400. maddeleri sosyal alana ilişkin düzenlemeleri içerecek şekilde belirlenmiştir. Buna göre söz konusu maddelerde adil, güvenli ve sağlıklı çalışma hakkı, örgütlenme hakkı, işçi ile işverenler arasındaki toplu pazarlık hakkı, dezavantajlı olarak görülen çocuk, genç, engelli ve kadınların daha fazla korunması ve sosyal güvenlikle ilgili haklar düzenlenmiştir. 1972 yılına gelindiğinde ise; Paris Zirvesi adı altında bir "sosyal eylem planı" yapılması düşünülmüş ve bu çerçevede tam istihdam hedefi, işçilerin çalışmakta olduğu yerlerdeki hakları, çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığına dayanmayan eşit çalışma hakkı, işçilerin yönetime katılım hakkı gibi konuların ele alındığı ve bu doğrultuda hedefler belirlendiği görülmektedir (Çelik, 2004: 3). 1987 yılında ise; Avrupa Tek Senedi (ATS) ile Avrupa topluluğunda reform denilebilecek nitelikte yenilikler yapılmış, bu doğrultuda işçi sağlığı ve güvenliği, sosyal taraflarla diyalog ve ekonomik ve sosyal alanda bütünleşme sağlayıcı önerilere yer verilmiştir. Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler arasında sadece gümrük duvarlarını değil tüm alanlarda engellerin kaldırılması ve tek Pazar hedefi de ATS'de gündeme getirilmiştir (Çelik, 2004, s. 5).

1992 yılında Maastricht Antlaşmasında; Avrupa Sosyal Şartına ek olarak istihdamın artırılması, yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi yönünde çalışmaların yapılması gerektiği, daha iyi bir sosyal koruma ve sosyal diyalog sürecinin gerekliliği belirtilmiştir. ATS ile başlayıp Maastricht antlaşmasına kadar devam eden sürede; ulusal, ulus-üstü ve ulus-altı yetkili kurumların katılımıyla yönetim yapısında değişim yaşandığı, yeni politika oluşturma ve karar alma süreçlerinde sosyal tarafların katılımının da başlangıcı olarak nitelendirilen çok düzeyli yönetim ortaya çıkacaktır (Çelik, 2004: 5; Turan, Aydılek & Şen, 2016). Avrupa İstihdam Stratejisinin belirlendiği 1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi ile birlikte Avrupa Sosyal Şartı, sosyal politika alanında Avrupa'ya özgü yeni bir bakış açısı getirmiştir. Diğer yandan 1997 yılında kabul edilen Amsterdam Antlaşması da sosyal diyalog, katılım ve sosyal dışlanma konularının önemini bir kez daha vurgulamıştır (Günel, 2009: 37-37; Oğuzlar, 2006: 173).

Bu anlamda sosyal açıdan korunması gereken engelliler, çocuklar, kadınlar konusunda da çalışmaların yapılması ve sosyal vatandaşlık kapsamında toplumsal yaşama katılımın sağlanması gibi konular esasen ASM'nin özünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal korumanın, sosyal içermenin sağlanması, demokrasinin tam anlamıyla egemen kılınması ve vatandaşların kaliteli bir yaşam sürmesinin sağlanması AB'nin temel hedefleridir. Üye ülkelerin ucuz enerji gereksinimi, korumacılığın terk edilmesi, ABD'nin ekonomik gelişmişlik düzeyine erişme arzusu ve İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ABD'de doğum oranlarındaki artışa bağlı olarak genç nüfusun artmasına karşın Avrupa'nın giderek yaşlanan nüfus ile karşı karşıya kalması gibi çok çeşitli nedenler ASM'nin ortaya çıkması ve şekillenmesinde etkili olan diğer faktörler olarak sayılabilir (Galinova Ganeva, 2017, s. 6).

Yukarıdaki tarihsel gelişim süreci göz önünde tutulduğunda ASM'nin 1950-1970 döneminde sosyal politikada uyumlaştırma hedefinden 1980'lerde tutarlılık, sosyal uyum ve yakınsama hedefine, 1990 sonrası ise işbirliği, eşgüdüm ve sosyal diyalog hedefine yöneldiği söylenebilir.

3.2. Refah Rejimleri Bağlamında Avrupa Sosyal Modelleri Arasındaki Farklılıklar

AB'ne üye ülkeler ortak değerleri paylaşan, ortak politikalarda görüş birliğine varan ülkeler olsalar da esasen farklı refah sistemlerini benimsemeyi bir sorun olarak görmemektedir. Bir başka ifade ile aynı hedefleri paylaşmalarına rağmen farklı refah düzenlemelerini beraberinde getiren farklı kurumsal yollar izlemeyi tercih etmektedir. Bu durum da farklı ASM'lerin var olup olmadığı sorusunu beraberinde getirmektedir (Ronchi, 2018: 22). Ülkelerin sosyal alanda faaliyet gösteren kurumlarında sorunlar olduğu görüşü ışığında; refah devleti yazınında öne çıkan ve büyük öneme sahip sınıflandırmayı yapan Gosta Esping Andersen refah rejimlerini; sosyal koruma bakımından devlet-aile-piyasa üçlüsü arasındaki ilişki ve bunların birbirleri üzerindeki etkileri bağlamında ve piyasadan ayrı olarak sunulan sosyal hakların düzeyleri bakımından değerlendirmektedir (Ebbinghaus, 1999: 2).

ASM ortaya çıkış itibariyle tek model mi ya da varsa diğer modellerin arasında ne gibi farklılıklar olduğu yönüyle tartışma konusu olmaktadır. Modelde esas olan ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir bütünüdür ayrılmaz iki parçası olduğu ve bu çerçevede değerlendirilme yapılması gerektiğidir. ASM'de belli özellikler (serbest örgütlenme hakkı, uygun ve adil çalışma koşulları, sosyal koruma, sosyal diyalog, tam istihdam ile ilgili düzenlemeler) ön plana çıksa da her üye ülkenin kendine özgü bir sosyal modeli olduğu görüşü alan yazınında geniş yer kaplamaktadır. Avrupa ülkelerinin kendine özgü sosyal modelleri olsa da bu sosyal modellerin ortak değerleri içerdiği de bilinmektedir. Nitekim bu ortak değerler de sosyal koruma, işsizliğin önlenmesi yani istihdama yönelik hedefler, kamu hizmetlerine erişim, sosyal diyalog şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Timofei, 2011: 12-14).

Bu bağlamda, ASM'nin ekonomik ve sosyal politikaları barındırması onun refah rejimlerinden daha kapsamlı olduğu düşüncesini yansıtsa da esasen aralarındaki ilişki de yadsınamaz bir gerçektir. Ancak AB'de sosyal politika alanı üye ülkelerin yetkisine terk edilmiştir. Dolayısıyla AB üyesi ülkeler arasında sosyal politika alanına ilişkin politikalar üye ülkelerin refah sistemlerinin çeşitliliği ile karakterize olmaktadır. Bu anlamda altı ülke ile başlayan süreç her genişlemede (1973, 1981, 1986 ve 1995), yeni gelenekleri (ekonomik, sosyal, siyasal) beraberinde getirmiştir. 2004, 2007 ve 2013'deki son genişlemeler ise, sadece düşük yaşam standartlarında değil, aynı zamanda sosyal politika gelenekleri de farklı olan ülkelerin katılımıyla bu çeşitliliği daha da artırmıştır. 2000 sonrası genişleme sürecinde yer alan ülkelerin neredeyse tamamının Sovyetler Birliği etkisi altında olması bu ülkelerin, sosyalist motifler barındıran kendilerine özgü refah devleti anlayışı geliştirmeleri ile sonuçlandı (Golinowska, Żukowski, 2009: 13-14). Bu anlamda farklı sosyal modellerin varlığı bu modeller arasında karşılaştırma yapılmasına neden olmakta ve ülkelerin kendi sorunları, yapısal özellikleri ve coğrafi alanla ilgili yapıları göz önünde tutularak sınıflamaya gidilmektedir. Bu sınıflandırma biçimi büyük ölçüde benimsenen makro-ekonomi politikaları, işgücü piyasası politikaları ve sosyal politikanın yönetimi temelinde biçimlenmektedir (Tsarouhas, 10). ASM'lerden ilki; piyasaya devlet müdahalesinin en az olduğu, işçi sendikalarının büyük önem taşıdığı, ileri düzeyde sosyal koruma harcamalarının olduğu, aktif işgücü piyasası politikası araçlarının etkin biçimde kullanıldığı İskandinav Modelidir. Bu model yazında Kuzey (Nordic) Modeli (Hollanda, İsveç, Danimarka, Norveç, Finlandiya) olarak anılmaktadır (Ganeva, 2017: 7; Casalegno, 2006). Kuzey Modeli istihdamda eşitlik ve etkinlik açısından diğer modellerden ayrılmakta ve bu durum da sürdürülebilir model olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır (Sapir, 2006: 375-378). Diğer yandan İskandinav Modeli en yüksek istihdam oranlarına sahip olması yanında, güçlü sendikaların varlığı nedeniyle oldukça gelişmiş/sofistike toplu pazarlık sistemlerinin de görüldüğü bir modeldir (Poche, 2020:15).

İkinci model olarak; Birleşik Krallık ve İrlanda gibi ülkelerin benimsediği, sendikaların zayıf olduğu, sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ya oranla düşük (%20'ler civarında) olduğu ve piyasalarda liberal bir tutumun öne çıktığı Anglo-Sakson Modelden söz edilebilir (Ronchi, 2018: 15-16). Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya gibi ülkelerin yer aldığı, yüksek yaşlı nüfus sebebiyle de bazı sıkıntıların yaşandığı, buna rağmen refah seviyesinin yüksek olduğu Kıta Avrupası Modeli bir diğer Avrupa Sosyal Modelidir. İspanya, İtalya, Portekiz gibi ülkelerin içinde yer aldığı kıta modeliyle birçok ortak özelliğe sahip olan, işçi sendikalarının üye sayılarındaki düşüşe ve bazı eleştirilere maruz kalmasına rağmen hala önemini koruyan Akdeniz Modeli ise kendine özgü bir diğer modeldir. Son olarak geçiş ülkeleri olarak nitelendirilen Polonya, Macaristan, Letonya, Bulgaristan gibi ülkelerin içinde bulunduğu ASM ise Doğu Avrupa Modeli olarak isimlendirilmektedir (Ganeva, 2017: 7; Casalegno, 2006).

Kıta Avrupa'sı Modelinin genel olarak işsizlik yardımları, yaşlılık aylığı ödemeleri, sigorta yardımlarının ön planda yer aldığı bir model olduğu gözlenmektedir. Bu modelin bazı özellikleri Bismarck sosyal güvenlik sistemine benzetilse de kendine özgü farklı bir model olduğu söylenebilir. Kıta Avrupası Modelinde yaklaşık 20-25 yıldır sendikaların rolü azalmış olsa da toplu pazarlığın işlevini yitirmediği görülmektedir. Modelde istihdama yönelik olarak aktif işgücü piyasası politikalarına yapılan harcama İskandinavya modeli kadar olmasa da dikkate değer bir düzey olduğu ifade edilmektedir. Bu modeli benimsemiş ve model içerisinde yer alan ülkelerde; işgücü piyasası, ulaşım hizmetlerinin sağlanması, sağlığın korunması ve yerel yönetimlere yapılan müdahalelerle kamu müdahalesinin etkinliği göze çarpmaktadır (Lauk, 2009: 56; Sapir, 2006: 378).

Anglo-Sakson Modeli ise; İngiltere, İrlanda gibi ülkelerin içinde yer aldığı, Beveridge sosyal güvenlik sistemine yakın özellikler gösteren, fakat kendi içinde farklılıkları barındıran bir model olma özelliğindedir. İşgücü piyasası politikaları bağlamında işsiz vatandaşlarının iş bulmasına yönelik stratejiler geliştiren ancak işgücü piyasası politikalarına yapılan harcamalar bakımından İskandinav ve Kıta Avrupa'sı modellerine göre daha düşük harcama seviyesinin gerçekleştiği bir modeldir. Ayrıca bu ülkelerde nakit transferleri öncelikli olarak çalışanlara yönelik olarak gerçekleştirilse de piyasayı önceleyen model olma özelliğindedir. Bu modelde sendikaların Kıta Avrupa'sı Modeli ile İskandinav Modeline göre oldukça zayıf konumda olduğu da gözlenmektedir. Modelin, İskandinav Modeli gibi verimli ve sürdürülebilir bir model olduğu ifade edilse de yapılan değerlendirmelerde İskandinav Modelinin daha eşitlikçi ve daha etkin olduğu görülmektedir (Sapir, 2006: 375; Casalegno, 2006).

Akdeniz Modelinde ise; emekli maaşları, sosyal yardım gibi sosyal koruma mekanizmalarına öncelik verildiği, istihdamın korunması konusuna da ayrıca önem verildiği görülmektedir. Bu modelde de sendikaların güçlü yapıya sahip olması nedeniyle toplu pazarlık önemli bir unsur haline gelmektedir. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz bu model içinde yer alan AB üyesi ülkelerdir. Ayrıca; Akdeniz Modelinin işgücü piyasası politikalarındaki performansının verimsiz olduğu ve sürdürülebilir niteliğe sahip olmadığı, bu yüzden de bu konularda reformlar yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Casalegno, 2006; Sapir, 2006: 376-378).

ASM'ler arasında Doğu Avrupa Modeli ise; geçiş ülkeleri olarak ifade edilen Çek Cumhuriyeti, Polonya, Letonya, Bulgaristan gibi son dönemlerde üye olan ülkelerin içinde bulunduğu modeldir. Bu modelde yer alan ülkelerin AB'ye üyeliklerinin yeni olduğu düşünüldüğünde AB'nin ekonomik ve sosyal standartlarına uyum sağlamakta güçlük yaşamaları da doğal karşılanmalıdır. Ayrıca modelin bahsedilen diğer ASM'lerin yanında sosyal niteliği itibarıyla oldukça düşük düzeye sahip olduğu da bilinmektedir. Bu çerçevede yüksek işsizlik oranı, işgücüne katılım oranındaki düşüklük, işgücü piyasası politikalarının yetersizliği, sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan sıkıntılar, sosyal koruma harcamalarının yetersizliği gibi etkenler modelin geleceğinin sorgulanır hale gelmesine de sebebiyet vermektedir (Neesham & Tache, 2010: 358; Hantrais, 2007: 263).

Yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın azaltılması bağlamında Avrupa'nın 2020 yılı hedefleri gözetilerek yapılan bir araştırmada (Lechuga, Martínez and Leque, 2018), AB-15 ülkelerinde 2008-2014 yılları arasında kapsayacak şekilde refah modellerinin istihdam ve yoksulluk konularındaki etkinliklerinin ölçülmesine ilişkin elde edilen veriler, modellere ilişkin yukarıda belirtilen özelliklerle uyumlu sonuçlar vermiştir. Bu anlamda İskandinav Modelinin yüksek istihdam oranı-düşük yoksulluk indeksi; Anglo-Sakson Modelin yüksek istihdam oranı-yüksek yoksulluk indeksi; Kıta Avrupası Modelinin düşük istihdam oranı-düşük yoksulluk indeksi; Akdeniz Modelinin ise düşük istihdam oranı ve yüksek-yoksulluk indeksi bağlamında sonuçlar verdiği tespit edilmiştir (Lechuga, Martínez and Leque, 2018: 303).

4. AVRUPA SOSYAL MODELİ'NE YAPILAN ELEŞTİRİLER, MODELİN DÖNÜŞÜMÜ VE GELECEĞİ

4.1. Avrupa Sosyal Modeline Yöneltilen Eleştiriler

ASM'ye yapılan eleştirilerin ilki, modelin etkinliği noktasında ortak bir fikir birliğinin olmaması ve bunun da ülkelerin uygulamış oldukları politikalarından ya da içinde yer aldıkları refah sistemlerinden kaynakladığı yönündeki eleştiridir. Modele yapılan bir başka eleştiri; ASM'nin ciddi sorunlarla karşılaştığı ve tam olarak başarının sağlanamadığı noktasına odaklanmaktadır. Bu durumun da Avrupa'nın yoksul vatandaşlarına halihazırdaki durumlarından daha fazla yük bindirilip, gelirlerinin düşmesine neden olacağı ileri sürülmektedir (Timofei, 2011: 14-15).

Öte yandan, ASM'ye bir başka açıdan yapılan eleştiri de İskandinav Modelinin diğer Avrupa ülkelerinin benimsemiş oldukları modellerden esinlenmemesidir. İskandinav refah devletleri, tüm aileler ve muhtaç bireyler için evrensel ve yüksek kalitede hizmetler sağlarken, aynı zamanda kadınların işgücü piyasasına katılımını arttıran kamusal işler yaratmada oldukça cömerttir. Diğer yandan, İskandinav Modeli ve Kıta Avrupası Modelinde devlet işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık durumlarında ortalama gelir düzeyindeki ailelerin yaşam standartlarını güvence altına almayı amaçlayan çalışmaya dayalı ve kazançla ilişkilendirilmiş sosyal sigorta edimleri sunarken; Anglo-Sakson refah devletlerinde ise ortalama ve yüksek gelir gruplarında yer alan kesimlerin bu riskler için öncelikle özel sigortalara güvenmeleri beklenmektedir (Scharpf, 2002: 651). Bu durum modeller arasında var olan farklılıklar nedeniyle ASM'ye yönelik bir diğer eleştiriye beraberinde getirmektedir. O eleştiri de böyle bir modelin olmadığı yönünde değil, ortak-tek ASM'nin olamayacağı yönündedir. İngiliz yayın kuruluşu BBC tarafından yapılan bir değerlendirmede modele yönelik getirilen eleştiri, modelin sosyal politika ve işgücü piyasası açısından yetersiz olduğu, tek ASM'nin olamayacağı ve modele yönelik fikir birliğinin bulunmadığı şeklindedir. Bunun da ötesinde ASM'nin gerçek olamayacağı ve gerçekleştirilmesi imkansız bir düş olmaktan öteye gidemeyeceği biçiminde daha ağır eleştiriler de dile getirilmektedir (Whyman, Baimbridge, Mullen, 2014: 18-19; Timofei, 2011: 15-16).

Bir başka eleştiri ise Avrupa Birliğinin uzun yıllardır düşük büyüme-yüksek işsizlik sarmalında olmasının yanı sıra küreselleşme sürecinin ekonomik alanda meydana getirdiği dönüşümün ASM'yi baltaladığı şeklindedir. Bu bağlamda AB ve üye ülkeler düzeyinde desteklenen liberalleşme ve özelleştirmenin Avrupa'da neo-liberalizmi yeşerttiği yönünde ciddi eleştiriler de bulunmaktadır. AB'nin piyasanın önündeki engellerin kaldırılması üzerine kurulduğu ve AB anlaşmalarının, esasen AB düzeyinde sosyal politika eylemini kısıtladığı ve bunun ekonomik ve siyasal bütünleşme arasındaki asimetrik durumun nedeni olduğu ileri sürülmektedir.

4.2. Avrupa Sosyal Modelinin Dönüşümü ve Geleceği

Küreselleşme Avrupa refah devletleri üzerinde dışsal baskılar uygularken, içsel değişiklikler de 1970'lerden itibaren Batı Avrupa ekonomilerini ve toplumlarını da etkilemiştir. Sanayi sonrası toplum modeline geçiş sosyal politikanın ele alması gereken risklerin ve gereksinimlerin yeniden tanımlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Post-sanayileşmenin bizatihi kendisinin refah devletlerindeki değişimin gerçek itici gücünü oluşturduğuna dair çeşitli görüşler de bulunmaktadır. 2000'li yıllara gelindiğinde, imalat sanayi sektöründe istihdam edilen insanların payı yüzde 20'ye düşerken sanayisizleşme yönünde bir eğilim ortaya çıktı. Hizmetler sektöründeki istihdam ise işgücünün neredeyse yüzde 70'ine yükseldi. Keynesyen ekonomi modelinin tam istihdam hedefiyle birlikte, Fordist endüstriyel üretim modeli - tam süreli endüstriyel (erkek) daimi işçiye dayalı, tipik Altın Çağ refah anlayışı sarsılmaya başladı. Bu durumda işsizlik batı toplumlarında yapısal bir sorun haline dönüşürken, güvenceli istihdamın hayale dönüştüğü düşük vasıflı işçiler ise sanayileşme sonrasının acımasız yüzü olan güvencesizlik ve eğretilik ile karşı karşıya kaldılar. Diğer yandan hizmetler sektörünün beceri yoğun üst düzey mesleklerinde dahi yeni sosyal riskler ortaya çıkarken, standart dışı istihdam biçimleri işgücü piyasalarında hızla yaygınlaştı. Güvencesizlik yaşamın tüm evrelerde ve her alanda hızla yaygınlaşırken istihdam kendi başına gelir güvencesi sağlama özelliğini de yitirmiştir.

Bu gelişmelere ek olarak küreselleşme, dünyadaki pazarlar için rekabeti her gün biraz daha yoğunlaştırırken, son yıllarda AB büyüme oranlarının beklentileri karşılayamaması, rekabetin oldukça şiddetli olduğu bir ortamda, Avrupa'nın artık güçlü refah önlemlerini sürdürme "lüksünü" karşılayamayacağı iddialarını da beraberinde getirmiştir. Diğer yandan AB'nin, Çin ve Hindistan gibi hızla

büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilerle rekabet edebilmesi için sosyal koruma harcamalarında kısıntıya gitmesi ve işgücü piyasalarında düzenlemeleri kolaylaştırması gerektiği tartışılmaktadır. Ancak böylesi bir durum sosyal Avrupa ve ASM açısından geriye atılan bir adımdan öte bir anlam taşımayacaktır.

Küresel piyasaların rekabetçi baskıları, neo-liberal bir deregülasyon savunuculuğu ile birleştiğinde, ASM'nin olmaması durumunda Avrupa'da istihdam koşullarının ve refah uygulamalarının azaltılmasına yönelik baskıların artmasına yol açabilecektir (Whyman, Baimbridge, Mullen, 2014: 11) Bu anlamda refah toplumunun krize girmesi kaçınılmaz bir hal alırken, krizin temel nedeni neo-liberalizmin yükselişi ile nitelendirilecektir. Refah toplumunun alan yazınında ve kamusal tartışmalarda gündeme getirilen ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve hatta demografik sorunlarının çoğunun esasen gerçek çatışmayı örtme eğiliminde olan "vekalet savaşları" ile ilgili olduğu iddia edilmektedir. Bu doğrultuda neo-liberalizm, küresel seçkinlerin çıkarına hizmet eden bir ekonomik projeden çok daha fazlası haline gelmiştir. Kapsamlı bir ideoloji, bireycilik, rekabet ve piyasanın bir karışımı olarak neo-liberalizm, yaşamın giderek her alanına nüfuz etmektedir. Bugün, her şeyi ve herkesi parasalcı faydaya indirgeyen maksatlı/bilinçli rasyonel düşünce egemen hale gelmiştir. Neo-liberal çağda "Her insan kendi kaderinin mimarıdır" ifadesi öncellenerek dayanışma, eşitlik ve adalet değerlerinin içi boşaltılmaktadır (Zwicky, 2016: 231-232). Dolayısıyla, sosyal güvenlik/sosyal koruma mekanizmalarına ve dayanışma kurumlarına dayalı olan refah toplumu, neredeyse kaçınılmaz bir biçimde baskı altına girmiştir.

Bu bağlamda neo-liberal politikalar esasen, devlet müdahalesinden azami ölçüde arınmış piyasaların varlığını talep ederken, kamusal desteklerin azaltılması, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, kamu harcamaların kısılması ve piyasaların kuralsızlaştırılması biçimindeki politikalarla genel olarak tanımlanmaktadır. Neo-liberal politikalar 1980'li yıllardan itibaren küresel ekonomiye egemen olsa da tüm dünyada türdeş bir biçimde uygulandığı da söylenemez. Bir başka ifade ile zaman ve mekan bağlamında farklı uygulama biçimleri/düzeyleri olmuştur. Neo-liberal politikalar AB ülkelerini de diğer birçok ülke gibi etkisi altına almış ve küreselleşme, Avrupa bütünleşmesi, yüksek işsizlik oranları gibi nedenler ASM'de dönüşüm ihtiyacını doğurmuştur. Çünkü ASM'nin temelinde kamu müdahalesi anlayışı vardır ve kamunun müdahalesinin bu denli önemli olduğu bir yapıda, devletin işlevlerini kısıtlayan ve etkinliğini azaltan neo-liberal politikalara tezat oluşturması düşünülemez.

Dolayısıyla Avrupa'nın sosyal ve politik dokusunu baltalayan neo-liberal politikalar ekonomi ve toplum arasındaki ilişkiyi yeniden yapılandırmaktadır. 2008 ekonomik krizinin egemen olduğu dönemde AB krizden kurtuluş yolunu neo-liberal mantık etrafında organize etmiş ve sosyal uyumlaştırmayı kademeli biçimde yüzeysel bir uygulama haline indirgeyerek, toplu pazarlığın Avrupa düzeyindeki etkisini zayıflatma yolunu tercih etmiştir. AB'de sosyal demokrat çevrelerde bile neo-liberal teorilerin artan etkisi altında, ortaya çıkan tercih paradigması, sosyal politikayı üretken bir faktör olarak şekillendirmek, Avrupa Sosyal Modelini uyarlamak ve etkinleştirmek için teşvikler olarak görülebilecek önlemlere öncelik vermek ve bütünleşik politikaları cesaretlendirmektir (Tricart, 2020: 2).

Benzer biçimde neo-liberal politikalar sonucu işgücü piyasalarında ortaya çıkan gelişmeler işsizlik sorununun yapısal hale dönüşmesine yol açmıştır. Doğurduğu sonuçlar itibariyle bireyi ve toplumu etkileyen bu sorun ASM'de dönüşümün gerekliliğinin bir diğer nedeni olarak belirtilmektedir. Avrupa Birliğine üye ülkelerde ortaya çıkan yüksek işsizlik sorunuyla mücadelede yeterince başarılı olamadığından işsizlik sigortası gibi sosyal transferlerin artması ve bu durumun kamusal harcamalarda artışa sebebiyet vermesi, kısacası neo-liberal politikalar ile ASM'nin çatışması modeli dönüşüme zorlamıştır. (Ergier, 2007, s. 46-47).

AB'nin bütünleşmeyi ileri bir aşamaya taşınması refah devletlerinin zayıflama sebeplerinden bir diğeri olarak gösterilmektedir. Bu durumun bütünleşmeyle birlikte kamunun elindeki gücün azalmaya başlamasıyla görünür hale geldiği iddia edilmektedir. Bu anlamda ASM'nin ekonomik- sosyal sorunların siyasal alanda çözülmesindeki uzlaşmacı rolü ve elindeki kamusal müdahalenin zayıflaması, dönüşüm baskısı yaratan bir diğer etken olarak değerlendirilebilir.

4.3. Avrupa Sosyal Modelinin Geleceği

Avrupa Sosyal Modelin geleceği farklı pek çok faktörün karşılıklı etkileşimine bağlı olarak şekillenecektir. AB düzeyinde sağlanan ekonomik uyum artan karmaşık sorunlar karşısında daha ileri bir toplumsal düzeye taşınabilecek midir? Bu anlamda, AB bütünleşmesi sonrası süreçte Avrupa'nın çok farklı coğrafi bölgelerinde yaşayan toplumların ortak bir görüş etrafında yer alması gerekliliği ASM'nin doğuşuna neden

olmuştur. Her ne kadar günümüz için ortak-tek ASM'den tam anlamıyla söz etmek mümkün olmasa da farklı ASM'lerin varlığı AB düzeyinde belirli ölçüde bir yakınsamayı sağlamaktadır. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), Avrupa'nın olması gereken ortak değerler noktasında üst düzeyde bir yapılanma oluşturmasının çok zor olduğu ve ASM'yi güçlendirmenin ve savunuculuğunu yapmanın Avrupa'ya has bir durum olmaması, tüm dünyanın üzerinde durması gereken bir olgu olduğunu ifade etmektedir (ETUC, 2006). AB'nin git gide karmaşıklaşan yönetim yapısı, AB'ye üye olan ülkelerinin gün geçtikçe sayısal artışı, vergi rekabeti, ortak tarım politikaları, özgün tek pazarın yaratılması gibi konular haklı olarak ASM'nin geleceğinin de sorgulanmasına neden olmaktadır. AB'ye üye ülkelerin sayısının artması Birliğin faaliyetlerini karmaşık hale getirdiğinden AB'nin etkin ve sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi oldukça güçleşecek ve bu durumun da otoriter bir devlet sistemini beraberinde getireceği yönünde endişe verici düşünceler de dile getirilmektedir (Daianu, 2007, s. 9).

ASM'nin geleceği konusunda endişe yaratan diğer bir konu da Birliğe yeni üye olan ülkelerin farklı sosyal sistemleri benimsemeleri ve Birliğin görece belirli bir düzeyde tuttuğu işsizlik sorununu da yeniden harekete geçirecek olmasıdır. Diğer yandan bu ülkelerde var olan yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının da ASM'nin standartlarını düşürme olasılığı bulunmaktadır. Ancak bu endişelere rağmen, Birliğe yeni üye olan ülkelerin 2000'li yılların başında sosyal koruma, işsizlik, yoksulluk gibi harcama verileri incelendiğinde ASM'nin belirlediği standartları, beklendiği gibi düşürmediği ve ASM'ye uyum sağlayabilecekleri görülmüştür (Hantrais, 2007: 262). ASM'nin geleceği için geçmişte yapılan politika hataları ve gelecekte olmaması için üzerinde düşünülmesi gereken birtakım noktalara değinmek gerekmektedir. Öncelikle AB üyesi ülkeler arasında dayanışmanın artırılması gerekliliği ile AB'ye üye devletler için kaçınılmaz olan ve sosyal açıdan uyumun ve istikrarın sağlanabilmesi bakımından ekonomik işbirliğinin tek başına yeterli olmayacağı bilinmesidir. Ülkeler arasında çıkabilecek ve kontrol edilmediği takdirde ekonomik ve sosyal uyumu tehdit edecek gerilimlerin ancak model içinde çözüme ulaşacağı bilinmesi önemlidir. Burada Avrupa Birliği vatandaşlarının kendilerini Modelin bir parçası olarak görüp, Avrupalı olduklarını hissetmeleri ve bu durumu içselleştirmeleri önemlidir. İkincisi, bahsedilen dayanışmanın somut olarak hangi araçlarla ve hangi yöntemlerle gerçekleştirileceğinin belirlenmesi ayrı bir sorunu oluşturmaktadır. Üçüncü olarak ise, bahsedilen dayanışmanın somut olarak ortaya konulabilmesi için üye ülkelerin AB düzeyinde ve ulusal düzeyde sosyal alandaki uyumu ve istikrarının tatmin edici olup olmadığının objektif biçimde değerlendirilmesi ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Nitekim bu durumun en somut örneği, 2008/2009 ekonomik ve mali krizi süreci ve sonrasında yaşanmıştır. Neo-liberal ideolojinin piyasanın kendi kendini düzelttiği ve özel teşebbüsün kamu sektöründen üstün olduğu savının geçersizliği teyit edilirken (Hermann, Mahnkopf, 2010: 314), bir yandan kriz sonrasında ulusal refah devletlerinin bozulan mali sistemlerinin düzeltilmesi için gösterilen çabalar, diğer taraftan halihazırda yaşanmakta olan Covid-19 salgını sürecinde ülkelerin siyasi alanda vardıkları akıl birliği ASM'nin geleceği için bir fırsat yaratabilecektir (Zahn, 2020: 367).

5. AVRUPA SOSYAL MODELİ VE YÖNETİŞİM İLİŞKİSİ

5.1. Birlik Düzeyinde Avrupa Sosyal Modeli

Avrupa Komisyonunun yakın zamana kadar kullanmaya devam ettiği ASM kavramının çelişkili bir değerler dizisini birleştirdiği açıktır. Bir yandan ASM genellikle uluslar-üstü düzeyde tanınan haklarla sağlanan içerici toplum ve uyarlanabilirlik gibi değerlere dayanan Avrupa bütünleşmesinin sosyal boyutuna çağrışım yaparken, diğer yandan, Komisyon ASM'yi, sosyal politikalarda ve hizmetlerde kamu harcamalarının azaltılması, mali sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik, kuralsızlaştırma/deregülasyon, esneklik, özelleştirme ve bireysel sorumluluk gibi neo-liberal ekonomi politikaları altında sürdürmektedir (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 6). Ancak, ASM'nin doğru bir şekilde değerlendirilmesi için çelişkili içeriği ve değeri dışında, işlevine de bakılması gereklidir. ASM, bu açıdan onu herhangi bir ulusal refah modelinden ayıran bir takım belirli özelliklere sahiptir. ASM'nin çok katmanlı yapısı, Adem-i merkezi, çoğulcu doğası ve tepkisel politika oluşturma tarzı işlevsel yönünü vurgulamaktadır (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 6).

Öncelikle ASM, çok/çoklu katmanlı yönetişimin eşlik ettiği çok/çoklu düzeyli bir yapıdan oluşmaktadır. Avrupa Birliği sosyal politikaların ve istihdama yönelik politikaların tasarlanmasında ve uygulanmasında temel belirleyici aktör değildir. Bu politikaların yürütülmesi ve finanse edilmesi sorumluluğu üye ülkelere aittir. Avrupa Birliği sadece üye devletlere mevzuat dâhilinde yardım eder ve sadece belirli alanlarda eşgüdüm ötesinde yetkilere sahiptir. Model refahın sağlanması ve sürdürülebilirliği için tüm vatandaşları

kapsamına alan yüksek düzeyli temel sosyal güvenlik sistemi üzerinde şekillenmiştir. Bu bağlamda ulaşılan yüksek sosyal harcama düzeyi ve bunun sürekli kılınma isteği salt kazanılmış refahın kaybedilmesi endişesinden değil, aynı zamanda Avrupa refah devleti anlayışının adil, verimli ve sürdürülebilir kılınması açısından da önemli görülmektedir (Ferrera, Hemerijck, Rhodes, 2001: 174-175). Refah ve sosyal korumanın sürekliliğinin sağlanması talebi AB merkezli olmayıp adem-i merkezidir ve AB merkezli en karmaşık eşgüdüm çabaları da bu gerçeği değiştirmeye yeterli değildir. Bu anlamda adem-i merkezizetçilik esasen modelin en olumlu özelliği ve ana erdemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan eşgüdüm, gizli bir uyumlaştırma olmayıp üye ülkelerin yetki ikamesi ilkesi çerçevesinde yakalanan nihai karar vericiler olma hakkını korumak için bilinçli olarak tasarlanmıştır (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 6-7).

İkincisi, ASM'nin bir değil birkaç modelden oluştuğu ve çoğulcu niteliğe sahip olduğudur. ASM'nin çoğulcu doğası, hem türdeşliği hem de çeşitliliği desteklemektedir. Bu anlamda ASM, ulusal refah yaklaşımlarının yerini alan-teşvik eden (Rogowski, 2008: 16) bir Avrupa federal refah devletini desteklemek yerine, eşgüdüm politikalarında "rekabetçi federalizmi" desteklemektedir. Bu durum devlet müdahalesinin rolünün yoğunluğuna bağlı olarak, üye ülkeler arasında çeşitli kombinasyonlarda işletilmekte olan dört temel sosyal güvenlik modelini ayırt etmeyi mümkün kılmaktadır. Devletçi modelde devlet, genel vergilerden finanse edilen refahı sağlamaktan sorumlu iken, dayanışmaya dayalı sosyal sigorta modelinde devletin rolü, çalışanların sosyal risklere karşı sigortalı olduğu, işveren ve çalışanların katkı ödemekle yükümlü olduğu genel düzenlemeyi sağlamaktır. Korporatist modelde devlet, sendikalar arasında sırasıyla işçi temsilcileri ve işveren birlikleri veya işletmeler arasındaki toplu sözleşmeler veya işletme sözleşmeleri yoluyla refahın düzenlenmesini destekler. Son olarak, neoliberal ekonomi politikalarının tercih ettiği bireysel çözüm kapsamında ise risklere karşı koruma, özel sigorta yoluyla bunu karşılayan bireye bırakılırken, böylece devletin vergi indirimi veya diğer tavizler sağlama rolü de azaltılmaktadır (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 7).

ASM'nin üçüncü işlevsel yönüne bakıldığında, ASM'nin özünde tepkisel politika oluşturma ve özellikle Açık Eşgüdüm Sağlama Yöntemi (AES) (Open Methods of Co-ordination) gibi yumuşak (soft) hukuk kurallarının ve araçlarının artan kullanımı söz konusudur. AB özellikle sınırlı yasal yetkilere sahip olsa da, AES ile ilişkili olarak, bunu yaratıcı bir şekilde kullandığı söylenebilir. AES, katı (bağlayıcı) yasal yetkilerin yokluğunda politika oluşturmada oldukça etkili olmaktadır. Bu anlamda AB açısından, katı hukuk kurallarından uzaklaşıp yeni yumuşak hukuk kurallarının kullanılmasıyla avantajlı duruma geldiği söylenebilir. Bu kullanışlılık, Avrupa Birliği'nin ASM anlayışını özel ve tepkisel hale getirmektedir. Bu durum, üye ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarının reform ihtiyaçlarını yansıtmakta ve kolaylaştırıcı olarak rolünü de anlatmaktadır. Bu bağlamda hem risk toplununun hem de küreselleşmenin ortaya çıkardığı meydan okumalarla başa çıkmak için hem ekonomi politikalarının hem de refah devletlerinin modernizasyonu talep edilmektedir. (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 7-8).

AB'nin sosyal politikaları içinde istihdam politikaları için benimsenen yönetim yaklaşımına verilebilecek en güzel örnek, "güvenceli esneklik" kavramıdır. Esneklik ve güvencenin dilbilim bakımından garip birleşimi olan güvenceli esneklik veya esnek güvence, başlangıcından bu yana AB'nin ekonomik ve sosyal politika üretiminin özünü oluşturmuştur (Rogowski, 2008: 88). Güvenceli esneklik, yeni meydan okumalar karşısında ASM'nin modernize edilmesinde bir araç olarak görülmektedir. Bu bağlamda işçi sendikaları da neo-liberal politikaların belirgin biçimde karşıtı olduğu iddia edilen güvenceli esnekliği desteklemeye çağrılmaktadır (Sultana, 2012: 7). Bunun sonucu olarak AB, ekonomik ve sosyal çıkarların dengelemesi açısından sosyal politikanın ekonomik politikasının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Salt ekonomi politikalarındaki olumlu gelişmelerin AB'nin bütünleşmesi açısından yeterli olamayacağı, ekonomi politikalarına eşlik edecek güçlü sosyal politikalara gereksinim duyulduğu artık kabul görmektedir. Bu bağlamda bu türden politikaların üretiminde özellikle, yumuşak hukukun artan kullanımı, bilinçli politika üretme olarak da yorumlanmaktadır.

Bu anlamda Avrupa Sosyal Modeli açısından sosyal koruma ve sosyal haklara ilişkin düzenlemeler yönetişimin esasını oluşturur. AB hukuku şeklinde ortaya çıkan mevzuat ve resmi düzenlemeler bunlardan biridir. Yönetişim ilkeleri çerçevesinde AB politikaları arasında en iyi bilinen düzenlemelerden bir diğeri de makroekonomik ve parasal koordinasyondur. Benzer biçimde dikkat çeken bir diğer düzenleme ise sürdürülebilir kalkınma ve istihdam politikaları açısından büyük öneme sahip olan Avrupa İstihdam Stratejisidir. Sosyal diyalog mekanizması AB düzeyinde yönetişimin bir aracı olarak belirtilebilir. (Barbier, Rogowski and Colomb, 2015: 12).

2009 yılının Aralık ayında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, AB'nin sosyo-ekonomik hedefleriyle ilgili olarak çok sayıda yenilikler önermekteydi. Bu yeniliklerin birçoğu esasen Avrupa Birliği Antlaşmasının 3. maddesinde yer alan ve tam istihdam ve sosyal ilerlemeyi hedefleyen son derece rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisinin habercisiydi. Lizbon Antlaşmasının AB bütünleşme sürecinin sosyal yönlerini önemli ölçüde güçlendirmesi umulmuş, ancak bu beklenti gerçekleşmemiştir. Birliğin Temel Haklar Şartı'nda yer alan sosyal hakların tanınmasına ve sosyal politikaların ve işgücü piyasası politikalarının eşgüdümü için yeni "yumuşak hukuk" mekanizmalarına yönelik bir taahhütte bulunulması sosyal alana ilişkin ilginin artmasını sağlamıştır. Ancak buna rağmen, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın tartışmalı içtihadı ve Avrupa Komisyonu'nun kemer sıkma politikaları, grev hakkı ve toplu müzakere gibi temel sosyal amaçların serbest dolaşımın ekonomik haklarına tabi tutulduğunu göstermektedir. Bu durum sosyal alanının ikincil (bağımlı-tali) hale getirildiğini düşünen sosyal eleştirilerin doruk noktasına ulaşmasına yol açmıştır (Vandenbroucke, Vanhercke, 2014: 59; Mulder, 2019: 16).

Sosyal alan ve piyasa arasındaki ilişki, özellikle iç pazarın bütünleşmesiyle ilgili hukuki düzenlemeler AB'nin çok düzeyli yönetim anlayışı açısından oldukça önemlidir. Politika yapımcılar bu isteği gerçekleştirmek için 1945 sonrasında serbest piyasalar içinde ve bu piyasalar arasında artan uluslararası ticaret temelinde, dünya ekonomisini yeniden canlandırma girişimlerinde bulunmuşlardır. Ancak bu sürece, artan uluslararası ticaret ve rekabetin ortaya çıkarabileceği potansiyel olumsuz sosyal sonuçların hafifletilmesini sağlayacak kurumsal bağların eşlik etmesi de gerekliydi (Hermann, Mahnkopf, 2010: 317). Bu tür bir uzlaşmanın yokluğu 1920'ler ve 1930'larda ticarete ve makroekonomik politikalarda uluslararası işbirliğinin çökmesine yol açmış ve benzer bir durumun yeniden yaşanma olasılığı endişe yaratıyordu. AB üyesi ülkelerde öne çıkan görüş piyasa sistemlerinin sürdürülebilir ve meşru görülmemesiydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan ve Avrupalı politika yapımcılar bu genel görüşe bir dereceye kadar katılmaktaydı. Bu nedenle, serbest piyasa ve kısıtlanmamış ticareti sosyoekonomik sistemlerin değerleriyle bağdaştırmak bir zorunluluk olmuştur (Mulder, 2019: 18-19).

5.2. Yönetişim ile Avrupa Sosyal Modeli Arasındaki İlişki

Yönetişim son yıllarda hem politik söylemde hem de ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyal politika ve sosyoloji gibi farklı akademik disiplinlere yönelik gerçekleştirilecek uygulamalarda devlet yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da yer aldığı ve tarafların işbirliği içinde oldukları bir süreci ifade etmektedir. Bu anlamda yönetim süreciyle birlikte devletin, tek düzenleyici aktör konumundan uzaklaştığı, diğer ekonomik aktörler ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket ettiği ve karar alma süreçlerinde çoklu etkileşimin geçerli olduğu bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla, yönetim, devletin düzenleyici rolünü doğrudan etkileyen ve/veya sınırlayan bir yapılanma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum devleti geri plana çeken, rolünü minimize eden '*sınırlı ama etkin devlet*' biçiminde nitelendirilmekte ve devletin etkinlik düzeyini yeniden biçimlendiren bu yaklaşım yeni liberal ideolojiyle de sıkı biçimde örtüşmektedir.

Avrupa Sosyal Modeli Avrupa'nın savaş sonrası dönem boyunca ulusal kapitalizmin tasarımcısı olduğu görüşüyle özellikle yaşlı, genç, çocuk ve kadınlar gibi sosyal risklere karşı korunması gereken kesimleri sosyal koruma şemsiyesi altına alan ve sosyal çatışmaların demokratik bir şekilde çözümlenmesi için gerçekleştirilen kurumsal alandaki ortaklık olarak ifade edilebilir. Anlaşıldığı üzere ASM'de kırılgan kesimlerin korunmasının devletin asli görevi olan kamu müdahalesi ile karakterize edildiği söylenebilir (Işık, 2010: 39-42). Devlet ve diğer sosyal taraflar arasında ortaya çıkabilecek sorunlar demokratik çerçevede ve uzlaşma temelinde çözümlenmeye çalışılmaktadır. ASM'de devletin yani kamunun müdahalesinin önemli bir işlev üstlenmiş olması, Modelin dönüşümü sırasında neo-liberal politikalar ile karşı karşıya gelmesinin ana nedeni oluşturmuştur (Christiansen, 2017: 220-222). Neo-liberal ideoloji devletin etkinliğini ve yönetim anlayışını dönüştürmede yönetimi bir araç olarak kullanılmaktadır. Kuşkusuz bu durumun kamusal etkinliğin oldukça yoğun olduğu ASM'yi etkilememesi düşünülemez.

Yönetişim ile ASM'nin tamamen birbirinde uzak ve hiçbir şekilde uzlaşmadıklarını söylemek de doğru olmayacaktır. Bazı ortak yönlerinin olduğu da bilinmektedir (Tsarouhas, 2016: 148). Bu anlamda yönetişimin unsurlarından olan katılımcılık ilkesi gereği, vatandaş, alacağı hizmetlerin ve gerçekleştirilecek yatırımların başlangıcından itibaren konuya dahil olmakta, karar verme süreçlerinde yer alabilmektedir (Işık, 2010: 38). Bununla birlikte yönetim çok aktörlü süreç olduğundan dolayı devlet, özel sektör, sivil toplum kuruluşları gibi farklı rollere sahip kurum ile kuruluşlar ortak bir amaç için bir araya gelmekte ve katılımın olduğu, daha demokratik yönetim anlayışını geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum yönetim

anlayışının devleti sınırlandıran ve diğer aktörlerin etkinliğini arttıran felsefenin de kanıtı olmaktadır (Soyupek, 2018: 294).

Diğer yandan Avrupa Sosyal Modeli'nde katılımcılık ilkesi, sosyal vatandaşlık ve sosyal diyalog ilkesi ile örtüşmektedir. Sosyal vatandaşlık; bireylerin hiçbir gruba dahil olmadan, ekonomik, sosyal ve siyasal haklara sahip olarak ve bunları kullanarak, kendilerini ilgilendiren konularda müdahale hakkına sahip olmaları anlamına gelmektedir (Ronchi, 2018: 142; Johnson, 2005:14-15). Avrupa Komisyonu katılımcılık konusunda, bir konunun belirlenmesinden yapılacak işin faaliyete geçirilmesi aşamasına kadar olan sürecin etkin katılıma açık olması gerektiği görüşündedir (Ergier, 2007: 17-19). Kararların alınması ve katılım sağlanması sürecinde sosyal diyalog unsuru orataya çıkmaktadır. Sosyal diyalog; işçi ile işveren temsilcilerinin ekonomik ve sosyal politikaların belirlenip, uygulanması sürecine istişare ederek, tarafların tartışma ortamı ve eylem planlarıyla katılması ikili diyalog olarak karşımıza çıksa da devletin de görünmez el gibi bu diyalogda yer aldığı unutulmamalıdır. Ayrıca bu sosyal taraflara devletinde katıldığı diyalog üçlü sosyal diyalog olarak ifade edilecektir (Johnson, 2005: 61-65; Turan, Aydılek & Şen, 2016).

Avrupa Birliği'nde ekonomik büyümenin ve istihdam artışının gerçekleştirilebilmesi açısından sosyal diyalog oldukça etkili olabilir. Sosyal diyalog yoluyla süreçlere etkin katılım sağlanması gerektiği ve özellikle ekonomik kriz dönemlerinde sosyal diyalogun toplu pazarlık süreçlerinde devreye girmesinin önemli yararlar sağlayacağı dile getirilmektedir. Sosyal diyalog Avrupa'da toplumun ve ekonomik kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olarak görülmektedir. Sosyal diyalogun toplumsal düzeyde bir karşılık bulması yönetim bağlamında gerçekleştirilecek reformların başarılı olmasını sağlayacak bu durum aynı zamanda ASM ve Avrupa ekonomisinin gelişimi açısından da olumlu etkiler yaratacaktır (Gülcan, 2017: 220). Yönetişim sürecinde devletin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içerisinde ortak kararlar almaları, Avrupa Sosyal Modeli'nin sosyal diyalog unsuru ile örtüştüğünün de bir göstergesi olmaktadır.

AB'de vatandaşlar, yaşamlarını etkileyecek kararları kimin/kimlerin aldığını bilemedikleri, Birlikten arzu ettikleri performansı göremedikleri ve Birliğin gerçekleştirdiği faaliyetlerin ve sonuçlarının olduğu gibi üye ülkelere aktarılmadığı gibi gerekçelere dayanarak AB'ye güven duygularında sarsılma olduğunu belirtmektedir. Bu gibi sıkıntılar insanların kendilerini daha az Avrupalı olarak hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda AB'de kurumsal alanda değişiklikler olması beklenirken reformların yapılmasının bir zorunluluk olduğu da ifade edilmektedir. AB ve kurumlarına güvenin tekrar inşa edilmesinde ASM oldukça etkili bir araç olacaktır (Okçu, 2007: 302-303). Bu çerçevede Beyaz Kitapta Avrupa'nın yönetiminin reforme edilmesine yer verilmiş ve Avrupa vatandaşlarının kendilerini Avrupalı gibi hissetmemelerine çözüm olabilecek nitelikte vatandaşların kendilerine verilen hakların ve güçlerin nasıl kullanılacağına dair problemin çözümüne de yer verilmişti. Ayrıca, Avrupa'da işlerin nasıl yapıldığının bilinmesi adına daha açık bir süreç ve bu süreci Avrupa vatandaşlarının katılımına açarak hesap sorulabilir hale getirmek amaçlanmaktadır. Vatandaşlar ile iletişim halinde olunması sosyal diyalogun ve ASM'nin etkinliğini arttıracaktır (Okçu, 2007: 302-303). AB'nin, yönetişimin temel mantığına uyan bir örgütlenme olduğu ve Birlik içinde karar alma süreçlerinde tek aktörün değil de birden fazla aktörün yer alması, çoğulcu ve saydam niteliğinin bir kanıtı olmaktadır (Soyupek, 2018, s. 295).

6. SONUÇ

Yönetişim bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetlerinde kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yürüttüğü değerler, politikalar ve kurumlardan oluşan bir sistem olarak nitelendirilmektedir. Uygulanacak politikalarda ve karar alma süreçlerinde devlet yanında vatandaşların, özel sektör kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımı sağlanarak, bir yandan devletin rolünü sınırlandıran diğer yandan etkinliğini arttıran toplum ve birey merkezli bir anlayış yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Katılımcılık, hesap verilebilirlik, açıklık ve saydamlık, hukukun üstünlüğü, etkinlik ve tutarlılık gibi ilkeler ile toplumsal düzeyde kabul görmesi hedeflenmektedir. Yönetişim anlayışı 1990'lı yılların başında az gelişmiş ülkelerin krizden çıkış reçetesi olarak "sürdürülebilir büyüme" bağlamında gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda ülkelerin karşılaştıkları krizlerin salt ekonomik nedenlere dayanmadığı, aynı zamanda bu krizlerin köhneleşmiş yönetim anlayışlarından da beslendiği ifade edilerek, ekonomik alanda, sosyal alanda ve siyasal alanda istikrarının sağlanabilmesinin en sağlıklı yolunun yönetim anlayışının hayata geçirilmesi olacağı iddia edilmiştir. Neo-liberal ilkelerle bezenmiş olan yönetim, sınırlı bir devlet ve kendi kendini düzenlediği iddia edilen bir piyasa içinde varlık gösterecektir. Ancak, bu tür bir yaklaşım esasen iddia edildiği gibi politikalarda ve karar verme süreçlerinde devlet,

vatandaş, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ortak akıl yönteminin değil, aksine sermayenin etkinliğinin artması anlamına gelecektir. Neo-liberal anlayış yönetişim ile vizyon değişikliğine giderken gücün sermayenin elinde daha sıkı bir biçimde tutunmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla yönetişim piyasa modelinin yeniden üretilmesi için vardır ve neo-liberalizm ile yönetişim kavramlarının aynı anda ortaya çıkması tesadüfle açıklanamayacak kadar da sorgulanması gereken bir durumdur.

Neo-liberalizm Batı'da II. Dünya Savaşı sonrasında hükümet politikalarının oluşturulmasında fikir birliği yapılmasına rehberlik eden Keynezyen anlayışa karşı bir tepki olarak çıkmış ve 1980 sonrası küresel ekonomiye egemen olan anlayış haline gelmiştir. Neo-liberal anlayış esasen toplumda sınıf bilincinin gelişmesini kendine tehdit olarak algılamış ve odak noktasını bireysel anlamda kendini gerçekleştirmeye yöneltmiştir. AB'nin savaş sonrası dönemde geliştirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal kurumların bu yeni anlayışla birlikte değişime zorlanması, sosyal refah devleti anlayışını Batı'da sorgulanır haline getirmiştir. Düzeyi farklı olsa da her zaman bir sosyal boyuta sahip olan AB'nin sosyal alandaki düzenleyici işlevi ise genelde sınırlı düzeyde kalmıştır.

Avrupa refah devletlerinin gelişimi 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yüksek ekonomik büyüme ortamında gerçekleşmiştir. Refah devletlerinin emeklilik, işsizlik, hastalık ve sakatlık gibi sosyal riskler karşısında vatandaşlarına çeşitli edimler sunması biçiminde ortak özellikleri bulunurken, örneğin vergilendirme ve fonların dağıtımı gibi konularda birbirlerinden farklılaşabildikleri de görülmektedir. Bütünleşme süreci AB ülkelerini ekonomik, sosyal ve siyasal politikalar bakımından her ne kadar karşılıklı bağımlı hale getirmiş olsa da üye ülkelerin her birinin kendine özgü sosyal politikaları bulunmaktadır. Bu anlamda AB'nin sosyal politika alanına ilişkin temel yeterlilikler çerçevesi bulunmadığı için sosyal politika alanına ilişkin uygulamalar üye ülkelerin refah sistemlerinin çeşitliliği ile karakterize olmaktadır. Ancak bu çeşitlilik son çeyrek yüzyıldaki her genişleme süreci sonrası sosyal politikada üye ülkeler açısından aralarındaki farkı/uçurumu daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda Avrupa Sosyal Modeli AB üyesi ülkelerdeki farklılığı azaltmak veya belirli ölçüde de olsa ortadan kaldırmak için bir araç olarak öngörülmüştür. Ekonomik büyümeyi, yüksek yaşam standartlarını ve insana yakışır çalışma koşullarını teşvik eden kapsamlı bir sosyal politika dizisi olarak ASM, savaş sonrası yıllarda Avrupa toplumlarının şekillenmesinde kilit bir rol oynamıştır. 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca önemli bir olgu ve merkezi bir örgütlenme biçimi olan Avrupa Sosyal Modelinin Lizbon süreci sonrasında önemi daha da belirginleşmiştir. Avrupa sosyal politikası ve bu alanda gerçekleştirilen reformlar, doğası gereği ASM'nin etrafında şekillenmektedir. Avrupa Sosyal Modeli, AB üyesi ülkelerdeki farklı ekonomik, sosyal ve refah politikası kümelenmelerinin ve bunları sağlayan kurumların ve mekanizmaların özünü yakalamayı ve birbirine yakınsamalarını sağlamayı amaçlar.

Avrupa Sosyal Modeli, sosyal uyumu amaçlayan ekonomi politikaları, sosyal politikalar ve istihdam politikalarının bileşimini tanımlamak için kullanılmaktadır. Üye ülke vatandaşları daha sosyal bir Avrupa talep ederken, sadece sosyal koruma ve kaliteli refah hizmetlerine erişim anlamında değil, aynı zamanda istihdam sorunlarının da çözüme kavuşturulduğu bir refah ortamı talep ediyorlar. Bu anlamda Avrupa Sosyal Modeli de esasen vatandaşların karar alma sürecine dahil edildiği, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, sürekli gelişen yaşam ve çalışma koşullarıyla birleştiren, tam istihdamı, insan onuruna yaraşır uygun ve kaliteli işleri, eşit fırsatları, herkes için sosyal korumayı ve sosyal içermeyi ifade eden bir toplum öngörüsüdür.

Diğer yandan, ASM refah devletini ve iş hukuku, sendikal örgütlenme ve toplu pazarlık müzakereleri gibi endüstri ilişkileri sistemini içeren kurumsal düzenlemeleri ve uygulamaları da barındırmaktadır. Modelin önemi sosyal koruma ve sosyal diyalog araçları yardımıyla büyüme, işsizlik ve yoksulluk açısından ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri hafifletmesine dayanmaktadır. Nitekim 2008/2009 ekonomik krizi sonrasında sosyal diyalog yoluyla bazı üye ülkelerde işten çıkartmalar azaltılmış, devlet desteği ile işten çıkarmalar azaltılıp kısa süreli iş paylaşımı uygulamasına gidilmiştir. Ancak 2010 sonrası dönemde üye ülkelerin borç seviyelerinin ve mali açıklarının yükselmesi endişeleri arttırırken kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesi gerekli olmuştur. Bunun da ötesinde bazı üye ülkelerde kamu harcamaları kriz öncesi seviyenin de altına gerilemiştir.

Kamu politikalarındaki söz konusu bu değişim ASM'nin bazı ülkelerde toplum tarafından daha sıkı bir biçimde savunulmasını gündeme taşırken, bazı üye ülkelerde ise bilinçli olarak zayıflatılmasına neden olacak gelişmeler yaşanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak üye ülkelerin bir kısmında sosyal korumanın kapsamı ve düzeyi daralmış, işgücü piyasasında daha fazla esneklik, yoksulluk, beşeri sermaye ve eşitlik

açısından olumsuz bir etki ortaya çıkmıştır. Bu tür değişiklikler AB vatandaşlarını ve çalışanları endişeye sürüklese de Avrupa Sosyal Modeli'nin mevcut biçimiyle kusursuz da kabul edilmektedir. Hem Avrupa Komisyonu hem de Uluslararası Çalışma Örgütü bir yandan küreselleşen piyasalarda artan rekabet diğer yandan AB ülkelerinde nüfusun yaşlanması gibi zorluklar karşısında ASM'nin belirli unsurlarının da yeniden yapılandırılması gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Avrupa Birliği sosyal politikalarının birçoğunun kaynağı kuşkusuz rekabet için adil bir alan yaratılmasına dayanmaktadır. Özellikle asgari çalışma standartlarında durum böyledir. Adil kuralların oluşturulması çalışanların koşullarının her zaman ve şekilde aynı olacağı anlamına gelmez. Eşit ancak farklı koşullara verilebilecek en iyi örnek, iş güvencesi ile gelir güvencesi arasındaki farklı bileşimlerdir. Bu anlamda İskandinav ülkelerinde yüksek işsizlik yardımları işten çıkarılmaya karşı zayıf yasal korumayla birleştirilirken, Kıta Avrupa'sı Modelinde daha düşük işsizlik yardımları ve işten çıkarmaya karşı daha güçlü yasal koruma sunmaktadır. Her iki sistem de ekonomik ve sosyal açıdan kabul edilebilir nitelikleri barındırmaktadır. Bu anlamda AB'de tek sosyal modelden söz edilememesi ASM'ye yöneltilen en büyük eleştiridir. Ancak ASM ile amaçlanan tek ve yeknesak bir yapının oluşturulması değil, üye ülkelerdeki sosyal alana ilişkin düzenlemelerin AB düzeyinde yakınsamasının sağlanması ve böylece sosyal alanın uyumlaştırılmasının sağlanmasıdır.

Son yıllarda Avrupa Birliği'nde sosyal politika alanı, piyasanın etkinliğini ve çalışanların istihdam edilebilirliğini artıran bir ekonomik politika unsuru olarak da görülmektedir. Aslında Avrupa Birliği'nin sosyal politikalarına yöneltilen eleştirilerin ana kaynağı, oldukça sert ekonomi politikalarının sosyal alanda yarattığı tahribattır. Bu anlamda Avrupa Birliği refah devletlerinde büyük bir reforma ihtiyaç duyulduğunu kabul ederken, Açık Eşgüdüm Sağlama Yöntemini ulusal refah devletlerini gönüllülük temelinde dönüştürmek için bir strateji olarak benimsenmiştir. Avrupa Sosyal Modeli bağlamında sosyal koruma ve sosyal haklara ilişkin düzenlemeler yönetimin esasını oluştururken, sosyal diyalog mekanizması en önemli yönetim aracı olarak ortaya çıkmaktadır. AB hukuku (müktesebatı) olarak nitelendirilen mevzuat ve resmi düzenlemeler bir diğer yönetim aracıdır. AB politikaları arasında en iyi bilinen düzenlemelerden bir diğeri de makroekonomik ve parasal koordinasyon iken, sürdürülebilir kalkınma ve istihdam politikaları açısından büyük öneme sahip olan Avrupa İstihdam Starteji'si de bir diğer araçtır.

AB'nin 2000'li yıllar sonrasında gerçekleştirdiği genişleme süreçleri birlik açısından farklı sorunların su yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bir yandan genişleme geleneksel refah politikalarına baskı yaparken, diğer yandan mevcut sosyal durumun hiçbir şekilde düzgün işlemediği eleştirileri gündeme gelmiştir. Ancak AB bir sosyal uyum alanı olarak geliştirilmek isteniyorsa, güçlü ulusal politikalara ek olarak, Avrupa Birliği Üye Devletleri arasında daha fazla dayanışmanın varlığı da gerekli olacaktır. Tam da bu noktada ASM'nin varlığı ve işlerliği bu uyumun sağlanması sürecinde etkili bir araç haline gelebilir. Ancak ASM'nin geleceği hakkındaki tartışmalara yapılan her müdahale, bu modelin doğasına ve daha da önemlisi ona yönelik gerekli reformlara ilişkin farklı anlayışların değerlendirilmesine de engel olacaktır. Avrupa Sosyal Modeli bugün dünyanın pek çok bölgesinde gerçekleştirilen sosyal reformlara model olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla, AB Sosyal Modeli'nin başarısızlığı, Avrupa dışındaki birçok kesim açısından büyük bir hayal kırıklığı olacaktır.

KAYNAKÇA

Addink H.G. (2019). Good Governance. Oxford Oxford University Press, USA.

Akbaş, İ. (2015). "Bölgesel Kalkınma'da Yönetişim Kavramı", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 333-354.

Barbier, J. C., Rogowski and Colomb, F. (2015). "The Sustainability of the European Social Model", University of Warwick School of Law Legal Studies Research Paper No. 2015/15, in Barbier, J. C., Rogowski and Colomb, F. (Eds), The Sustainability of the European Social Model. Edward Elgar Publishing, pp.1-17, Cheltenham, UK.

Bean, R. (1985). Comparative Industrial Relations, an Introduction to Cross-National Perspectives. Cengage Learning EMEA, London.

Bernard, R., & Deakin, S. (1999). "A Year of Living Dangerously? EC Social Rights, Employment Policy and EMU", Industrial Relations Journal, 30(4), 355-372.

Blanke, T. and Hoffmann, J. (2007). Towards a European Social Model – Preconditions, difficulties and prospects of a European social policy, European Trade Union Institute for Research, Education and Health and Safety (ETUI-REHS), WP 2007.2.

Casalegno, L. (2006). On Some Aspects of the European Social Model(s). Centro Studi Sul Federalismo. <http://www.federalist-debate.org/index.php/component/k2/item/385-on-some-aspects-of-the-european-social-models> (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Chhotray, V. Stoker, G. (2009). Governance Theory and Practice: A Cross-Disciplinary Approach, Palgrave Macmillan, London.

Christiansen, T. (2017). “The European Union and Global Governance”, (Ed. Anna Triandafyllidou) Global Governance from Regional Perspectives. Oxford University Press, pp. 209-232, London.

Clift, B. (2009). “National or European Social Models? Contesting European Welfare Futures”, (Ed. Andrew Gamble, David Lane) The European Union and World Politics, Palgrave Macmillan, pp.195-216, London.

Compston, H. (2003). “Beyond Corporatism: A Configurational Theory of Policy Concertation”, European Journal of Political Research, 42(6), pp. 787-809.

Çelik, A. (2004). Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye'nin Uyumunu. Sendikal Notlar, 3(24), 1-22.

Daianu, D. (2007). “A Strained European Model: Is Eastern Enlargement to Blame?”, Romanian Journal of European Affairs, 7(1), 21-33.

Delice, E. (2013). “Uluslararası Örgüt Metinlerinde Yönetişim ve Türkiye Pratiği: Teoriden Uygulamaya Bir İnceleme”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 0-0.

Demir, F., & Erdut, Z. (1993). “Uluslararası Sosyal Hukuk Çerçevesinde Sosyal Diyalogun Temelleri”, Türk Kamu-Sen Dergisi, 2(11-14).

Ebbinghaus, B. (1999). Does a European Social Model Exist and Can It Survive? The Role of Employer Associations and Labour Unions in the EMU, 1-26.

Ellison, M., Bertin, B., Moro, G. (2021). “Introduction: healing the divisions –restoring the foundations for a ‘Social Europe’ (Ed. Marion Ellison, Giovanni Bertin, Giuseppe Moro), The European Social Model and an Economy of Well-Being, Edward Elgar Publishing, pp.1-16, Cheltenham, UK.

Ergier, E. (2007). Avrupa Sosyal Modeli'nin Dönüştürülmesi Çerçevesinde Sosyal Diyalog ve Türkiye'nin Durumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

ETUC, (2006). The European Trade Union Confederation “The European Social Model”. <https://www.etuc.org/en/european-social-model> (Erişim Tarihi: 9.12.2020).

European Commission. (2020). Employment, Social Affairs, Inclusion. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=329> (Erişim Tarihi: 5.12.2020).

Ferrera, M. Hemerijck, A. Rhodes, M. (2001). “The Future of the European “Social Model” in the Global Economy”, Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice 3(2), 163–190.

Ganeva, G. D. (2017). The European Social Problem and the Implementation of the European Social Model. University of Economics-Varna, 1-15. <https://nottinghamtrent.academia.edu/DGaneva> (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

Gülcan, E. (2017). Avrupa Birliği ve Türkiye İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Güvencenin Bağdaştırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İzmir.

Günel, P. (2009). Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Ankara.

Hantrais, L. (2007). Social Policy in the European Union. 3. rd Edition Palgrave MacMillan, London.

- Hermann, C., Mahnkopf, B. (2010). "Still a Future for the European Social Model?" *Global Labour Journal*, 1(3), 314-330.
- Hofbauer, I., & Hermann, C. (2007). "The European Social Model: Between Competitive Modernisation and Neoliberal Resistance", *Capital & Class*, 31(3), 125-139.
- Hyman, R. (2005). "Trade Unions and the Politics of the European Social Model", *Economic and Industrial Democracy*, 26(1), 9-40.
- ILO. (1996). *Tripartite Consultation at the National Level on Economic and Social Policy*. International Labour Conference, 83. Session - 1996, Report 6. Geneva.
- ILO. (2015). *The European Social Model in Crisis Is Europe Losing its Soul?*, Edward Elgar Publishing Limited, Geneva.
- İşığçok, Ö. (1999). "Sosyal Diyalog-Temel Nitelikleri ve Türkiye'de Sosyal Diyaloga İlişkin Genel Bir Değerlendirme", *İşgüç- Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 1(1), 17-22.
- Işık, M. (2010). "Avrupa Birliği'nin Yönetişim Anlayışı Çerçevesinde Bilgi Edinme Kanunu'nun Değerlendirilmesi", *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 39-49.
- Johnson, A. (2005) "European Welfare States and Supranational Governance of Social Policy" Palgrave Macmillan, New York.
- Jorge, F., González, R. (2014). *Exploring the Constitutional Possibilities for a European Social Model*. *L'Europe en Formation* No: 372, pp.122-152.
- Kapar, R. (2005). *Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi*. Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul.
- Katrougalos, G. (2003). *The European Model of Protection of Social Rights*. Athena.
- Kayıkçı, S. (2018). "Yönetişimin Kamu Kurumlarında Uygulanabilirliği: Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Örneği", *Ombudsman Akademik, Özel Sayı 1*, 163-181.
- Kefela, G. T. (2011). "Good governance enhance the efficiency and effectiveness public spending -Sub Saharan countries", *African Journal of Business Management*, 5(11), 3995-3999.
- Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli (Nereden-Nereye)*. TÜSES Yayınları, İstanbul.
- Koray, M. (2005). "Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi", *Çalışma ve Toplum*, 5(2), 27-60.
- Lauk, K. J. (2009). "The European Social Model: In Urgent Need of Redefinition", *European View*, 8 (1), 53-63.
- Lechuga, M.L., Martínez, U.F., and Leque, O.G. (2018). "European Social Models in Times of Crisis: Sapir's Contribution Reviewed", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38 (3/4), 295-311.
- Marshall, T. H. (2006). *Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf*. (B. Balaban, B. Yakut Çakar, & A. Buğra, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mulder, J. (2019). "Conceptualising a Social Market Economy for the EU Internal Market", *The Utrecht Law Review*, 15(2), 16-31.
- Neesham, C., & Tache, I. (2010). "Is There an East-European Social Model?", *International Journal of Social Economics*, 37(5), 344-360.
- OECD, (2000). *Promoting Good Governance: Principles, Practices and Perspectives*. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), London.
- Oğuzlar, G. Ö. (2006). "Avrupa Anayasası", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 19(65), 173-188.
- Okçu, M. (2007). "Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 299-312.
- Özer, M. A. (2006). "Yönetişim Üzerine Notlar", *Sayıştay Dergisi*, 63(1), 59-89.

- Özer, M. A., Genç, F. N., Songür, N., Bilgin, K. U., Kaya Bensghir, T., Uluğ, F & İsbir, E. G. (2019). Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Poche, P. (2020). "Twenty Years of The Publication 'Social Policy in The European Union': What Have We Learned?", (Ed. Bart Vanhercke, Dalila Ghailani, Slavina Spasova, and Philippe Pochet), Social Policy in The European Union 1999-2019: The Long and Winding Road., European Trade Union Institute (ETUI)- European Social Observatory (OSE), pp.13-36, Brussels.
- Presidency Conclusions Barcelona European Council. (2002). Barcelona. <https://www.consilium.europa.eu/media/20939/71025.pdf> (Erişim tarihi: 5.12.2020).
- Rogowski, R. (2008). "Governance of the European Social Model: The Case of Flexicurity", *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 43(2), 82-91.
- Ronchi, S. (2018). The European Social Model in the Time of Crisis Which roads towards social investment? Duisburg Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Duisburg.
- Sapir, A. (2006). "Globalization and the Reform of European Social Models", *Journal of Common Market Studies*, 44(2), 369-390.
- Saraceno, C. (2009). Concepts and Practices of Social Citizenship In Europe: The Case of Poverty and Income Support for the Poor, (Ed. Jens Alber and Neil Gilbert) *United in Diversity? Comparing Social Models in Europe and America*, Published to Oxford Scholarship Online, New York.
- Scharpf, F. W. (2002). "The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity", *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, 40(4), 645-70.
- Soyupek, Y. (2018). "Eğitim, Sağlık, Ekonomi ve Bireysel Özgürlüklerin Yönetişime Etkisi. Yönetim ve Ekonomi", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 291-308.
- Sultana, R. G. (2012). Flexicurity: Implications for Lifelong Career Guidance. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN), ELGPN Concept Note No.1, Finland.
- Sundström, G., Jacobsson, B. (2007). *The Embedded State. From Government to Governance: The Case of Sweden*, Stockholm.
- TDK. (2020). Diyalog kavramı anlamı. Ankara. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 11.12.2020).
- Temiz, H. E. (2012). "Sosyal Politika Bağlamında Küresel Yönetişim", *Toplum ve Demokrasi Dergisi* (13-14), 201-217.
- Timofei, L. (2011). "The European Social Model - Pros and Cons", *Journal of Doctoral Research in Economics*, 3(4), 11-18.
- Tokol, A. (2000). Çeşitli Boyutlarıyla Sosyal Diyalog. Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan TÜHİS Yayınları, 525-536, Ankara.
- Toksöz, F. (2008). İyi Yönetişim El Kitabı. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), İstanbul.
- Torrisi, G. (2007). *European Social Models between Globalisation and Europeanisation*. University Library of Munich, 1-17.
- Tricart, J.P. (2020). "Social Policy in the European Union 1999-2019: The Long and Winding Road", (Ed. Bart Vanhercke, Dalila Ghailani, Slavina Spasova, and Philippe Pochet), *Social Policy in The European Union 1999-2019: The Long and Winding Road.*, European Trade Union Institute (ETUI)- European Social Observatory (OSE), pp. 71-98, Brussels.
- Tsarouhas, D. (2016). Rethinking the European Social Model, (Ed. Ernst Stetter, Karl Duffek, Ania Skrzypek) *Delivering Empowered Welfare Societies*. Renner Institute, FEPS - Foundation for European Progressive Studies, pp.145-165, Poland.
- Turan, E., Aydılek, E., & Şen, A. T. (2016). "Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye'deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* (11), 1-17.
- Türk Dil Kurumu. (2020). Model Kavramı. Ankara. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 5.12.2020).

- Unites Nations, R. (2010). *Combating Poverty and Inequality: Structural Change, Social Policy and Politics*. France: UNRISD Publication.
- Vandenbroucke, F., Vanhercke, B. (2014). *A European Social Union: 10 Tough Nuts to Crack*. Friends of Europe, Brussels.
- Vos, K. J. (2005). "Americanisation of the EU Social Model?", *The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 21(3), 355-367.
- Whitehead, D. V. (2015). *Is Europe Losing Its Soul? The European Social Model in Times of Crisis*, Edward Elgar Publishing, UK.
- Whyman P. B., Baimbridge, M., Mullen, A. (2014). *Revisiting the European Social Model(s) Debate: Challenges and Prospects*. L'Europe en Formation No: 372, pp.8-32.
- Wincott, D., Watson, M., & Colin, H. (1999). *Globalization, European Integration and the Persistence of European Social Models*. United Kingdom: University of Birmingham.
- Yazıcı, A. M. (2016). "Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyumu", *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* (44), 0-0.
- Zahn, R. (2020). *What Future for the European Social Model? Revisiting Early intellectual Concepts of Social integration*. European Futures. <https://www.europeanfutures.ed.ac.uk/what-future-for-the-european-social-model-revisiting-early-intellectual-concepts-of-social-integration/> (Erişim Tarihi: 3.12.2020).
- Zwicky, P. (2016), "Daring More Democracy" - Reflections on the Future Foundation of Welfare Society". (Ed. Ernst Stetter, Karl Duffek, Ania Skrzypek) *Delivering Empowered Welfare Societies*. Renner Institute, FEPS - Foundation for European Progressive Studies, pp.228-257, Poland.